

Meddelelser...

DANSK
AEDELS FORENING

FEBRUAR 2019

Meddelelser

Udgives af:

Dansk Adels Forening
c/o Instruktør Anna von Lowzow
Estruplund, 8950 Ørsted
E-mail: anna.lowzow@nordiskfilm.com

Redaktør:

Instruktør Anna von Lowzow
Estruplund, 8950 Ørsted
E-mail: anna.lowzow@nordiskfilm.com

Indlæg:

Ja tak. Sendes til anna.lowzow@nordiskfilm.com

Annoncer og medlem af redaktionen:

Redaktør Elisabeth komtesse Ahlefeldt-Laurvig
Tempelvej 36, 4390 Vipperød
E-mail: e.ahlefeldt@gmail.com

Bestyrelsen:

Instruktør Anna von Lowzow (formand)
Direktør, cand. jur. Marc Bruun de Neergaard
Administrerende direktør Erik baron Rosenkrantz
Redaktør Elisabeth komtesse Ahlefeldt-Laurvig
Greve Henrik Holstein
Cand. polit Carl Huitfeldt
Greve Kristian Knuth

Danmarks Adels Aarbog

Redaktionen:

Cand.mag. Maria Groth Rasmussen
Fragdegårds Allé 8, 5220 Odense SØ. Tlf. 6047 6335
Opdateringer af præsenslisten bedes tilsendt, helst per mail, til:
mariagrothrasussen@adelsforeningen.dk

Sekretær, ansvarlig for medlemsregistrering:

Cand.mag. Maria Groth Rasmussen
Fragdegårds Allé 8, 5220 Odense SØ. Tlf. 6047 6335
Opdateringer af adresser og andre kontaktoplysninger bedes tilsendt,
helst per mail, til: info@adelsforeningen.dk

Indmeldelse:

www.adelsforeningen.dk
Klik 'Medlemmer', dernæst 'Medlemskab'

Adresseændring:

Klik 'Medlemmer', dernæst 'Ændringer af medlemsoplysninger'

Kære læsere!

2019 bliver endnu et godt år for Dansk Adels Forening. Vi oplever en stor interesse for foreningen og det arbejde, som vi alle er fælles om. I den travle verden kigger man altid efter nye ting at beskæftige sig med, og måske er vores Meddelelser en af de ting, som giver vores medlemmer mulighed for at fordybe sig i fred og ro.

Enkelte medlemmer af vores bestyrelse har deltaget i Bal International de la Noblesse i Finland med indbudte gæster fra nær og fjern, hvor det finske Ridderhus fejrede sit 200-års jubilæum. Carl-Thomas von Christerson beretter fra begivenheden, som var en stor succes for de deltagende.

Når man rydder op i de gamle arkiver, så finder man guld. På Sanderumgård er der dukket et folieomslag op, som mildest talt er ret interessant; "Mine rekrutters beretning om 29. august 1943". Det er Erik Vinds far, Ivar Vind (1921 – 1977), som i 12 breve beskriver de dramatiske begivenheder under 2. verdenskrig, da tyskerne angreb alle større danske militærinstallationer på Sjælland og Fyn. Læs om "Operation Safari" i dette her nummer af Meddelelser.

En ny gruppe unge medlemmer af Dansk Adels Forening har genopfundet vores unge afdeling. Rigtig mange unge adelige har i efterhånden mange år haft glæde af at kende hinanden og deltage i fælles arrangementer. Det er dejligt, at gruppen fornyer sig. Læs mere om Nobilitas nyt inde i bladet.

Stig Sivebæk Nielsen er en af vores faste skribenter. Denne gang fortæller han den forrygende historie om amerikanske Nancy Leishman, som først var gift med hertugen af Croy og herefter med den danske gesandt i Paris, Andreas Oldenburg. Dét var god underholdning og gav de store overskrifter i alverdens aviser! Carl Huitfeldt har begået en spændende historie om Rosenkrantz'erne i Norge, og hvor skæbnen ikke altid er retfærdig. Den del af slægten uddøde i Norge på trods af, at der var fire sønner!

Herhjemme i Danmark er Claus M. Smidt ofte min livline, når det kommer til viden om adel og herregårde. I det her nummer skriver han om et kommende bogprojekt omhandlende de heraldiske udsmykninger på de danske herregårde. Claus beder om muligheden for at kunne studere udsmykningerne, og han håber, at I vil tage vel imod ham.

I dette her nummer af Meddelelser har vi atter en del forfattere, som har bidraget med artikler. Vi er meget heldige og igen opfordrer jeg vores medlemmer til at skrive om de interessante eller pudsige familiemedlemmer, som var engang, og som I husker med fornøjelse. En anden god idé kan være at lade Meddelelsers læsere kigge med i de gamle familie-fotoalbums, som alligevel står og samler støv på hylden. Der er garanteret en onkel eller en tante – som mange af os genkender – med på festlige billeder.

De fire boganmeldelser skyldes henholdsvis Ole Kløcker og Elisabeth Ahlefeldt-Laurvig. Dansk Golfhistorisk Selskab efterlyser et maleri af "Golf drenge på Frijsenborg slot", som sandsynligvis er fra, da lensgreve Mogens Krag-Juel-Vind-Frijs anlagde den første golfbane i Danmark i sin egen meget store baghave. Ole Kløcker har også sendt os en fin krønike om Kløckerfamilien, som I kan glæde Jer til at læse.

Vedlagt Meddelelser er indkaldelsen til vores generalforsamling, som ligger lidt sent i år i håbet om, at der ikke er konfirmationer mv., som hindrer vores medlemmer i at deltage. Det er den 2. juni på Gammel Estrup Herregårdsmuseet, som ligger ved Auning på Djursland. Jeg kan varmt anbefale, at I deltager. Museet repræsenterer vores historie og det er i den grad et besøg værd. Fint restaureret i det forskellige tidsperioder og et glædeligt syn for sagn for os alle. Især familien Scheel har haft en stor indflydelse på stedet i gode og dårlige tider.

Må forårssolen skinne på os alle lige om lidt

Anna von Lowzow

MEDDELELSER DIGITALT

Som opfølgning på seneste nummers forespørgsel til medlemmerne om hvorvidt der er interesse for Meddelelser digitalt, har vi nu som en service lagt dette blad op på hjemmesiden www.adelsforeningen.dk.

Gå ind i Shoppen og tryk på "Meddelelser" så kommer den op.

Generalforsamling i Dansk Adels Forening

Søndag den 2. juni 2019 kl. 11

Dansk Adels Forening holder generalforsamling, denne gang på Gammel Estrup Herregårdsmuseet på Djursland.

Generalforsamlingen holdes i riddersalen, hvorefter direktør Britta Andersen fortæller om det store arbejde med blandt andet herregårdsforskning, som lægges for dagen af dygtige medarbejdere. Det her handler om os alle sammen. Vi repræsenterer nogle familier, som i tidligere tider var ansvarlige for herregårdene, der var samlingspunktet og fødekæden for en hel egn.

Herregårdsmuseet er smukt indrettet med de forskellige stilperioder, der kendetegner vores forfædres boliger. Det er et vidunderligt museum, som jeg varmt kan anbefale Jer at se.

Der serveres frokost og herefter er både slottet, resten af gårdanlæg samt Det Grønne Museum åben for foreningens medlemmer.

www.gammelestrup.dk

Finlands Ridderhus 200 år

*Af Carl-Thomas von Christiernson
(med tak til Leanne og Marc Bruun de Neergaard)*

Den officielle festligholdelse af Finlands Ridderhus 200-års jubilæum blev gennemført lørdag den 22. september 2018 med Bal International de la Noblesse, et stortilet bal med indbudte gæster fra nær og fjern. Adelen i Finland er ganske vist betydelig ældre, men som en rent finsk institution for den adel der udgør korporet Finlands Ridderskab og Adel med hjemsted i institutionen Finlands Ridderhus, tager den udgangspunkt i året 1809 og det nyoprettede Storherugdømme Finland.

Efter i 600 år at have været en del af Sverige blev Finland under krigen 1808-1809 erobret af Rusland. Kejser Alexander I ønskede at formalisere grundlæggelsen af det nye autonome Storfyrstendømme Finland ved at indkalde til en lovgivende forsamling. Her, ved Landdagen i Borgå, svor de finske stænder den 29. marts 1809 troskabsed til den russiske kejser, der på sin side lovede at overholde Finlands gældende love, religion og sprog. Dette regentløfte blev siden gentaget af samtlige efterfølgende russiske kejsere. Landet fik sin egen regering, Senatet, der påbegyndte en lang række økonomiske og sociale reformer og udvikling af landets infrastruktur, en gennemgribende udvikling af det finske samfund der som bekendt endte med Finlands selvstændighed 1917, efter at det russiske kejserrige var kollapsede under revolutionen samme år.

Blandt de mange lovgivningsinitiativer 1809 var også oprettelsen af Finlands Ridderhus. Hidtil havde den finske adel hørt til den svenske, og ved etableringen af det nye finske ridderhus var man omhyggelige med at følge de gældende svenske bestemmelser, Rigsdagsordningen og Ridderhusordningen, udtrykkelig fordi man i landets nye situation hverken ville risikere forandringer eller reformer, der kunne ændre på adelens gældende rettigheder og privilegier, eller at den russiske adel med dens rettigheder vandt indpas i Finland. De finske bønder var skrækslagne ved tanken om eventuel indførelse af livegenskab i Finland, men med kejserens overholdelse af lovgivningen fra den svenske tid var frygten ubegrundet.

Allerede kort før landdagen var en provisorisk direktion blevet udnævnt, og den fik til opgave at kontrollere de fremmødte adelsmænds ret til at deltage. Kort efter blev der nedsat et udvalg på ni adelsmænd, der skulle udfærdige en provisorisk matrikel, en fortegnelse på de adelige slægter og deres medlemmer i Finland, foreslå en introduktionsafgift for de slægter der i fremtiden skulle introduceres og ikke mindst udfærdige et forslag til, hvordan det kommende Finlands Ridderhus skulle organiseres. Herunder hørte også opførelse af en bygning med mødesal, hvor alle våbener skulle hænge, administrationslokaler, arkiv og lejligheder til ridderhus-sekretæren og opsynsmanden. I forbindelse med landdagens afslutning juli 1809 blev der valgt en ordinær direktion på seks medlemmer, en sekretær, en fiskal med ansvar for økonomien og en kancellist.

Der var dog en lang række vigtigere samfundsopgaver, der ventede, så først den 19. juli 1816 gav kejseren ordre til at direktionen skulle indlede sin virksomhed. Det var til gengæld på høje tid, eftersom kejseren dels havde adlet flere fortjente finske undersåtter, dels havde ophøjet allerede adelige til friherrer og grever. Det var med andre ord blevet nødvendigt med en institution, der kunne optage disse personer, og den 15. oktober 1816 indledte direktionen sin virksomhed. Først måtte der dog foretages supplerende af døde direktionsmedlemmer. Derpå blev alle de adelsslægter, der var introducerede på det svenske ridderhus men bosat i Finland, gennem aviserne opfordret til inden udgangen af 1817 at henvende sig skriftligt for at blive immatrikulerede på Finlands Ridderhus. Et supplerende kejserligt reskript november 1816 kundgjorde, at alle, der var blevet adlet eller naturaliseret af den russiske kejser, skulle henvende sig til direktionen inden den 19. juni 1818, eller senest to år efter at et patent var blevet udfærdiget, for at blive introduceret på ridderhuset. De slægter der allerede var introducerede på det svenske ridderhus blev fritaget for afgift, hvorimod de nyadlede eller naturaliserede slægter skulle betale 400 rubler og ophøjede friherrer og grever 600, henholdsvis 800 rubler. Tanken var at det nye ridderhus herigennem skulle få en økonomisk baggrund, men til opførelse af et eget hus rakte det på ingen måde. Byggeprojekter og arkitekttegninger var der flere af, men først 1862 kunne Ridderskabet og Adelen tage sit nye hus i brug, blandt andet på baggrund af et statslån på 38.000 rubler bevilget af kejser Alexander II. Huset blev færdigt præcis til åbningen af landdagen det følgende år, hvor kejseren var nærværende og holdt åbningstalen. De følgende 43 år blev der afholdt i alt 14 stænderlanddage, den sidste i 1906 hvor Finland fik et repræsentativt demokrati med almindelig valgret, også for kvinder.

Med til historien hører også, at efter at Finland i 1917 var blevet en selvstæn-

dig stat, stadfæstede formanden for Finlands Senat, Per Evind Svinhufvud, den 22. november 1918 den gældende ridderhusordning, og den 13. maj 1919 stadfæstede general Mannerheim som rigsforstander et par ændringer. Ridderhusordningen er stadig gældende og er bestemmende for husets virksomhed. Man kunne tilføje takket være de to fremsynede medlemmer af Finlands Ridderskab og Adel.

Ved jubilæumsfesten den 22. september betonedede formanden for direktionen, Wilhelm von Frenckell, derfor også, at det var begge disse årstal der markeredes, både 1818 og 1918. Men så gjorde han også opmærksom på, at der faktisk var en tredje markering, for i 2018 havde Ridderhuset efter lang tids forberedelse indkøbt et flygel til ridderhussalen, et Bösendorfer koncertflygel, der skulle indvies samme aften. På baggrund af sin fine akustik bliver ridderhussalen ofte benyttet til koncerter og ligeledes afholdes mange receptioner og arrangementer i det smukke og historiske lokale med de mange farverige våbenskjolde. For Ridderhuset betyder dette en betydelig lejeindtægt, og også for de mange slægtsforeninger, der kan få salen stillet til rådighed, er det attraktivt, at et instrument af høj kvalitet står til rådighed. Som del af instrumentets finansiering tilbydes alle at bidrage til

Reception

en jubilæumsgave til Ridderhuset gennem at blive fadder til en eller flere af flyglets tangenter for 500 Euro per tangent. Alle bidragsydere vil fremgå af en kommende plakette der placeres på væggen i ridderhussalen. Det vil også være muligt at købe en CD med musik spillet på et tilsvarende flygel. Cd'en udgives i 100 nummererede eksemplarer.

Til selve jubilæumsfesten den 22. september var, foruden medlemmerne af Finlands Ridderskab og Adel, direktionen for Sveriges Ridderhus, bestyrelsen for Dansk Adels Forening og repræsentanter for CILANE inviteret. Det betød, at også England, Belgien, Holland, Tyskland, Frankrig, Schweiz, Italien, Spanien, Portugal, Rusland, Kroatien samt Vatikanstaten var repræsenteret, og dermed var der også et glædeligt stort indslag af CILANE's unge med til festen. For dem var der blandt andet arrangeret et velkomstocktailparty. CILANE benyttede lejligheden til møde hvor man blandt andet diskuterede udarbejdelse af en ny formålsparagraf og hvordan CILANES 60-års jubilæum skal fejres i 2019. Den kommende kongres bliver formentlig i England i 2020, hvor både ældre og yngre kan deltage både i selve kongressen og i det efterfølgende bal.

Henrik Holstein, My von Christierson og Bertrand Maus de Rolley

Der danses under våbenskjoldene

Efter velkomstchampagne gik alle til bords, og der var den pointe at alle borde var opkaldt efter finske kunstnere: Sigrid Schauman, Beda Stjernschantz, Ellen Thesleff, Albert Edelfelt, Eero Järnefelt, Hjalmar Munsterhjelm og Ferdinand von Wright, alle fra den finske adel. De samme kunstneres værker havde gæsterne fra CILANE kunnet se tidligere på dagen ved det fælles besøg på Finlands Nationalgalleri Ateneum. CILANE's tidligere moderator og ballets arrangør Johan Grotenfelt bød velkommen. Han præsenterede også aftenens to solister, pianisten Jean Dubé og sopranen Sophie Galitzine der fremførte "Une ballade Finlandaise", et program der vekslede mellem finsk klavermusik af Ernst Mielck, Oskar Merikanto, Jean Sibelius og Erkki Melartin og finske sange af Toivo Kuula, Oskar Merikanto, Jean Sibelius og Erkki Melartin. Mellem for- og hovedretten spillede Dubé ligeledes en af Liszts ungarske danse. Det nye instrument skulle præsenteres fra flere musikalske vinkler og til publikums udelte begejstring vise hvad det var i stand til.

Efter middagens tre retter med udsøgte vine var der dans til noget så typisk finsk som en blæsersekstet, seks messingblæsermusikere fra Gardets Musikkår suppleret med to janitsharer på trommer, xylofon og andet slag-tøj. Gardets Musikkår er Finlands ældste endnu virksomme professionelle orkester grundlagt 1819. Orkestret, der består af 42 musikere, er den finske forsvarsmagts repræsentationsorkester, og spiller ved såvel egne arrangementer som statslige, blandt andet ved statsbesøg og præsidentens selvstændighedsfest den 6. december hvert år på præsidentslottet i Helsingfors. De otte musikere udgjorde et særdeles velegnet danseorkester og et festligt syn i deres hvide uniformer.

På hver side af indgangsporten til ridderhuset vajede det finske flag og EU-flaget, og alle skrev sig ind i gæstebogen før man gik ind i ridderhussalen og blev budt velkommen af direktionens formand Wilhelm von Frenchell og tidligere ridderhuskamrer Johan Grotenfelt, begge med hustruer. Blandt gæsterne var Tito Gronow der er tidligere ministerråd ved Finlands Ambassade i København i selskab med sin hustru Erna og ældste søn Eugen, der har studeret ved Copenhagen Business School. Endvidere medlemmer af Riddarhussällskapet ved Sveriges Riddarhus. De havde henlagt den traditionelle efterårsudflugt til Finland med besøg på herregårdene Tjusterby og Tervik og deltagelse i jubilæumsballet. Fra Dansk Adels Forenings bestyrelse deltog Henrik Holstein, Marc Bruun de Neergaard og Kristian Knuth, samt Leanne Bruun de Neergaard, der er dansk repræsentant i CILANE.

Finlands Ridderhus vil i de kommende år videreudvikle de kulturelle aktiviteter, der samtidig skal styrke husets offentlige profil og højne bevidstheden

om huset og dets historiske betydning blandt den finske adels medlemmer. Væsentligst er her udgivelsen af et blad "Vårt Riddarhus", på finsk "Meidän Ritarihuoneemme", med artikler relevante for adelens medlemmer, orientering om Ridderhusets virksomhed som den genealogiske forskning, økonomi og ejendommens vedligeholdelse, aktiviteterne i Finlands Adelsforbunds Ungdomsklub, de internationale forbindelser og samarbejdet med f.eks. Sveriges Ridderhus og CILANE. Meget aktuelt er her den fortsatte udgivelse af de genealogiske stamtavler og den nye adelskalender 2019. Bladet er helt klart inspireret af det tilsvarende svenske "Arte et Marte", og der er ingen tvivl om at "Vårt Riddarhus" ikke kun vil være en oplagt kommunikationskanal men også vil fylde et behov, på samme måde som også "Meddelelser" gør det. Nu skal prøvenummeret evalueres, den redaktionelle linje fastlægges og mon ikke adelens medlemmer vil blive opfordret til at bidrage. Bladet udkommer med både finsk og svensk tekst.

Til den kulturelle virksomhed hører som nævnt også koncertvirksomheden. Kammermusik har i mange år været opført i salen, men med flyglet udvides mulighederne. Allerede indeværende sæson 2018-2019 er righoldig med kammerkorene Eviva og Kaamos, solokoncerter med pianisterne Folke Gräsback og Paavali Jumppunen, efterårs- og forårskoncerterne med Den Finländska Barockorkestern og Tapiola Sinfonietta. Dertil kommer Finlands

Kristian Knuth i selskab med blandt andre Isabella og Alexander Hamilton.

Adelsforbunds Fars Dags frokost, lanceringen af den nye adelskalender og ungdomsballet den 6. december i anledning af selvstændighedsdagen.

Som del af jubilæumsåret er Adelskalenderen for 2019 udkommet den 29. november, og dagen blev markeret af et seminar hvor docent Janne Haikari fra Jyväskylä Universitet talte om "Helte, skurke eller mennesker? 1600-tallets adel i ny historieskrivning" og dr. phil. Alex Snellman fra Helsingfors universitet talte om "Borgerskabets århundrede? 1800-tallets adel i ny historieskrivning". Der er tidligere afholdt lignende seminarer, der på forskellig måde har skullet belyse den finske adel, dens historie og mere kendte enkeltpersoner. I anledning af Finlands 100 års selvstændighed 2017 gennemførte Adelsforbundets Understøttelsesforening igen en udstilling, "Finlands konge" om Prins Friedrich Karl af Hessen, der nogle få måneder i 1918 var valgt til Finlands konge, men aldrig tiltrådte da Tyskland tabte Første Verdenskrig. Det kan her nævnes, at i tiden omkring selvstændigheden og udarbejdelse af en ny finsk grundlov, var Prins Aage underhånden blevet spurgt, at såfremt det blev ham tilbudt, ville han så være konge af Finland? Sådan gik det som bekendt ikke, Finland er en republik, men med en adelstand hvis ejendom og virksomhed er fastlagt i den finske lovgivning.

*Fotografer: Billede 1-3 af Carl-Thomas von Christierson
Billede 4-5 af Marc Bruun de Neergaard*

Vue ud i salen

"Sommerliv i 3220 Øst"

Af Fritze Hedemann,
AD Fontes, ill. 177 s., 2018.

En gedigen sommerhus-bog fra et udvalgt kvarter i Tisvilde i Nordsjælland spækket med fotos og bred omtale af de inddragne fritidshuse i stor og mindre størrelse og udgave. Der er kælet herfor, og de mange behagelige stue- og værelseinteriører bevidner fantasi og fornuftig udnyttelse af de enkelte kvadratmeter. Det fremgår tydeligt, at hver ejer er stolt og tilfreds med resultatet, der er fremkommet ofte efter flere års ejerskab.

I det omtalte kvarter i 3220 Øst vises udvalgte sommerhusgrunde beliggende på Kornvej, Bakkefrydvej, Sørøjlsvænget, Kløvervej og NP. Nielsens vej, hvoraf flere sommerhuse er blevet helårshuse, en tendens der er blevet mer og mer udbredt, eftersom mange pensionister har et ønske om at droppe bylivet og helt hengive sig til helårssommerlivet. Ved lovændring er dette nu muligt. 16 huse ialt indgår i denne fremlæggelse, der berettes af de enkelte ejere med entusiasme og humor.

Forord, indledning og efterord indrammer bogen. Udviklingen i opfattelsen af begrebet sommerhus viser klart, hvordan man har bevæget sig fra det primitive sommerhus, der ofte var et skur med en udendørsspand som toilet, til den velfærdsmodel, der trives og fungerer så udbredt i dag med sauna og alskens luksus, som de her viste eksempler på veltrimmede, velindrettede sommerhuse.

De nævnte 16 attråværdige sommerhuse beskrives alle i tilsvarende enkeltkapitler med deres baggrunds- historie og interiørfotos skildret af de nuværende ejere. "Tisvilde-værdigheden breder sig kun langsomt", som det siges indledningsvis, hvilket tydeligt fremgår fra de første huse i 1910 til i dag.

Ejerskifte er forekommet i nogle tilfælde, men alt ialt er der tale om et roligt udviklet område med traditioner og tilpas tilgroethed i de nydelige anlagte haver, som gengives billedmæssigt og kan studeres på flere luftfotos og kort over området.

Nu vil det være nærmest umuligt at vælge det mest interessante og mest charmerende sommerhus i 3220 Øst, for der er i høj grad tale om personlig smag bestemt af den bygningshistorie hver af husene har bag sig. Selvsyn kan nok anbefales, hvis lejlighed gives. Flere fastboende, som der er en del af, mødes i klubben "Hænder og venner", nævnte titel taler for sig selv. Som kuriosum skal det anføres, at der flere steder i nævnte bog er anbragt små og oplivende lokalopskifter, kun som hjertesuk påpeges det, at gadebelysning mangler, især i mørketiden!

Når man møder et så veludbygget sommerhusområde, som der her er tale om, er det værd at bemærke sig, at en ændret holdning på landsplan til blandt andet udlejning er ved at indfinde sig. Udenfor denne bogs rammer kan det oplyses, at der i det nærliggende Asserbo-område nu er opført nybyggede kæmpesommerhuse, som beklagevis har forårsaget splid og vanskeligheder, som Erhvervsstyrelsen nu er ved at se på. Sagen forventes taget op inden længe, men udover situationen i Asserbo afventer 39 andre sommerhusområder i hele landet en afklaring.

3220 Øst kan dog roligt se tingene i møde, som udbygget og velfungerende sommerhusenklave er ovenstående vanskeligheder ikke at finde her. Men problemet findes generelt i alle sommerhusområder, hvor massiv udlejning pågår til belastning for andre beboere.

Sommerhus-idyllen er for mange en drøm - og må endelig bevares, sådan som den eksempelvis folder sig ud og kan opleves i 3220 Øst gennem nærværende bogværk, der kan anbefales til såvel nytilkomne som ældre sommerhusejere.

Ole Esben von Kløcker

Abonnement på Meddelelser

Har du ikke mulighed for at blive medlem af Dansk Adels Forening, kan du alligevel modtage Meddelelser. Det koster 150,- om året.
Tegn et abonnement på www.adelsforeningen.dk

Hoffet, ikke Kongehuset

Sproget udvikler sig hele tiden. Nogle gange skyldes det kreativitet, andre gange adoption fra et andet sprog, typisk engelsk, men til tider skyldes det simpelthen misforståelser.

Et eksempel på sidstnævnte er den stigende anvendelse af de ikke-eksisterende ord 'bekræftige' og 'forpligtige' i stedet for de korrekte 'bekræfte' og 'forpligte', og ligeledes 'bekræftigelse' og 'forpligtigelse' i stedet for 'bekræftelse' og 'forpligtelse'.

Det sker også at et eksisterende ord anvendes forkert. Ofte og oftere bruges ordet 'kongehuset', hvor ordet 'hoffet' skulle have været anvendt. De mest forbavsende mennesker siger 'inde ved kongehuset' om noget, der sker ved hoffet, og f.eks. skal en audiens være arrangeret af kongehuset (Altinget).

Men kongehuset betyder det kongelige hus, dvs. den kongelige familie, jvf. kongehuset.dk:

"Den kongelige familie udgør det danske kongehus, der har eksisteret i over 1000 år og hører til blandt de ældste i verden". Det er hoffet, ikke kongehuset, som arrangerer audienser, og som i det hele taget håndterer drift og administration af den kongelige husholdning med alt hvad dertil hører, se kongehuset.dk.

Når vi nu er inde ved kongehuset, melder ordet 'royal' sig. Ordet er vistnok indført af ugebladene netop fordi, det ikke har en fast betydning og derfor kan anvendes i flæng, i modsætning til ordet 'kongelig'. Man taler f.eks. om "den royale fodboldindsats", "de royale" og "royale rygter", og der er folk, som ligefrem proklamerer, at de er 'royale', fordi de er tilhængere af kongehuset.

Et klogt menneske sagde engang, at vi har et kongehus i Danmark, ikke et royalt hus.

Henrik Holstein

Transport i motoriserede køretøjer

Måske kan jeg lokke Jer til at finde fotos af familien i bil i gamle dage?

Det kan lynhurtigt blive til flere interessante artikler, og om ikke andet så er det underholdende med historier om bilkørsel i gamle dage.

Billederne her er fra Lerchenborg, hvor lensgreveparret på det ene står på trappen og modtager gæster og på det andet selv sidder i en mindre bil med lensgrevinde Anna Hedevig (f. Zytphen-Adeler fra Dragsholm) ved rattet. Anna Hedevigs store passion var heste – og måske også et par hestekræfter?

Barnebarnet Louise Lerche-Lerchenborg fortæller, at den ene bil vist er en Rolls Royce og at hendes far husker historier om, hvordan folk sprang ned i grøften, når hans far kom kørende i bil ud af landevejen. De der nymodens køretøjer var jo ikke hverdagskost for ret mange mennesker.

Anna von Lowzow

Fra amerikansk ambassadørdatter til dansk diplomatfrue

- med et hertugeligt mellemspil

*Af Stig Sivobæk Nielsen
stigsini@gmail.com*

Det hører til sjældenhederne, at et diplomatbryllup ender på avisernes forsider, men det skete i 1936, da den danske gesandt i Paris, Andreas Oldenburg, indgik ægteskab. Pressens interesse bundede i flere forhold, som tilsammen gjorde begivenheden bemærkelsesværdig. Det var usædvanligt, at en udsendt gesandt blev gift med en borger fra det land, hvor han gjorde tjeneste, og i dette tilfælde var gesandten næsten 60 år og adelig. Desuden havde brylluppet været hemmeligholdt for legationen i Paris til sidste øjeblik, hvor Oldenburg med få timers varsel bad sine nærmeste medarbejdere overvære vielsen. Men dét, der ubetinget vakte størst opsigt, var brudens identitet. Det var nemlig ikke nogen tilfældig mademoiselle fra det parisiske selskabsliv, som lod sig føre til alteret af den danske gesandt – hans udkårne var ingen ringere end hertugen af Croÿs fraskilte hustru. At brylluppet med Oldenburg trak overskrifter i Danmark var dog småting sammenlignet med den omtale, som brudens tidligere ægteskab med bemeldte hertug kastede af sig i den internationale presse, men det vender vi tilbage til. Først kigger vi lidt nærmere på hendes baggrund.

Nancy Louise Leishman lod sig i 1894 føde ind i en velbemidlet familie i Pittsburgh, Pennsylvania. Faderen, John Leishman, gjorde først karriere i stålindustrien og blev præsident for The Carnegie Steel Company. Han var blevet håndplukket til virksomheden af Andrew Carnegie, der selv blev

Man lagde forståeligt nok mærke til den smukke, unge Nancy Leishman ved kejserhoffet i Berlin.

USA's rigeste mand, da han solgte stålvirksomheden i 1901. Få år forinden var John Leishman udtrådt af virksomheden for i stedet at kaste sig over en diplomatisk karriere, der gjorde ham til amerikansk ambassadør i Schweiz, Tyrkiet, Tyskland og Italien. Hans familie fulgte naturligvis med til Europa, så et liv i diplomatiets cirkler var derfor ikke uvant for hans datter Nancy, som således var godt klædt på til sin senere rolle som dansk gesandtfrue i Paris.

En anekdote om Nancys far fortæller lidt om det miljø, hun voksede op i, før verden gik af lave: Som ambassadør i Tyrkiet var John Leishman tæt på at brænde fingrene, da han for egne midler købte det storslåede palæ Palazzo Corpi i Istanbul som officiel residens. Han kalkulerede med, at han bagefter kunne tørre udgiften af på den amerikanske kongres, men her gjorde han regning uden vært. Kongressen havde bestemt ikke lyst til at punge ud. Leishman var snu som en ræv og inviterede herefter formanden for Repræsentanternes Hus samt en række politiske ledere til en herreaften, hvor der hverken manglede vådt eller tørt. Leishman tabte store beløb i poker til de inviterede gæster, og til sidst foreslog han, at de i stedet for rede penge skulle spille om, hvorvidt Kongressen skulle godtgøre ham for købet af Palazzo Corpi. Hvis han tabte, ville han til gengæld frafalde ethvert krav. Først nu begyndte Leishman at spille sine kort rigtigt, og inden aftenen var omme, havde han vundet sig tilstrækkelig støtte. Palazzo Corpi blev dermed den første diplomatresidens i Europa ejet af USA's føderale regering.

Mens Leishman beklædte ambassadørposten i Tyskland 1911-1913, blev Nancy præsenteret ved hoffet og gjorde efter sigende et glimrende indtryk på kejseren, Wilhelm II. Faktisk så glimrende, at det gav anledning til jalousi i Berlins societykredse, hvor nogle mente, at hoffets påståede favorisering af Nancy og hendes amerikanske venner skete på deres bekostning. Også den tyske presse begyndte at lægge mærke til den unge ambassadørdatter og beskrev detaljeret hendes balkjoler.

Det var netop ved kejserhoffet, hun mødte hertugen af Croÿ, idet han var tjenstgørende i det kejserlige livregiment. Han fattede hurtigt interesse for den smukke og begavede unge kvinde, som tilmed delte hans passion for vintersport, ridning og udendørsliv. Hertugens familie, og i særdeleshed hans faster Isabella, der var gift med den østrigske ærkehertug Friedrich og dermed svigerinde til enkedronningen af Spanien, var dog alt andet end begejstret. Det var steget hende til hovedet, at hun selv var blevet ærkeher-tuginde – så en amerikanerinde uden blåt blod i årerne var bestemt ikke et passende parti for hendes nevø! Han burde tage ved lære af sin søster, der

lige havde giftet sig med en prins af Bayern. Isabella trak i alle sine tråde og fik angiveligt den tyske kejser til at forflytte hertugen til Wien, hvor han blev militærattaché ved den tyske ambassade – langt væk fra Nancy i Berlin. Det fandt han sig ikke længe i. Han søgte sin afsked og returnerede til Berlin, hvor han insisterede på at gifte sig med kvinden, han elskede. Det gik ikke upåagtet hen.

Karl Rudolf var den 13. hertug af Croÿ – en meget gammel og fin adelsfamilie med rødder og forgreninger i bl.a. Ungarn, Frankrig, Tyskland og Belgien. Hans familiegren hørte hjemme i Dülmen i det vestlige Tyskland og havde arveligt sæde i det preussiske overhus. Da nu hans bryllupsplaner blev kendt, udgik der en resolution fra sammenslutningen af den tyske højadel om, at ægteskabet ville blive betragtet som morganatisk, og at Nancy derfor ikke kunne føre titel af hertuginde. Dette medførte massiv presseomtale i både Tyskland og USA, og der blev på den ene side fremført påstande om, at både Croÿ-familien og kejseren tog afstand fra brylluppet, mens andre hævdede, at kejserens accept overhovedet ikke var nødvendig, idet hertugtitlen var af fransk oprindelse. Nancy selv valgte klogeligt at holde lav profil, mens bølgerne gik højt. Når man i dag spørger den nuværende hertug af Croÿ, er han af den overbevisning, at hun var i sin gode ret til at føre titel af hertuginde. Hvorom alting er, blev Nancy som 19-årig gift med Karl Rudolf i 1913 ved en beskeden ceremoni i Schweiz.

Slottet Dülmen blev Nancys hjem i ægteskabet med hertugen af Croÿ. Slottet blev helt ødelagt i 2. verdenskrig.

På den tid var de såkaldte dollarprinsesser et velkendt fænomen – altså amerikanske millionærdøtre, der giftede sig ind i den europæiske højadel. Det kendteste danske eksempel er Woolworth-arvingen Barbara Hutton, der en kort overgang var gift med greve Court Haugwitz-Hardenberg-Reventlow – men også kongehuset fik en amerikansk vitaminindsprøjtning ved prins Viggos ægteskab med Eleanor Margaret Green fra New York.

Under 1. verdenskrig gik Nancy Croÿ og to andre amerikanskfødte kvinder – prinsesse Bertha af Isenburg og prinsesse Anita af Braganza – sammen om at indsamle penge i USA for at kunne hjælpe sårede soldater på det amerikanske hospital i München. Nancys egen mand blev også såret under krigen, kort efter at hun havde født hans første barn på et hotelværelse i Düsseldorf, hvor han gjorde tjeneste. Senere fulgte yderligere to børn.

Hertugparret havde haft til hensigt at bebo både Schloss Dülmen nær Dortmund i Tyskland og Château de l'Hermitage i det nordligste Frankrig – men i forbindelse med 1. verdenskrig blev hertugens slot og besiddelser i Frankrig beslaglagt, og familien måtte 'nøjes' med at bo på slottet i Dülmen. Efter verdenskrigen gjorde Croÿ-familien krav på de konfiskerede besiddelser i Frankrig, men efter en flere år lang rettergang afgjorde en appeldomstol, at hertugen og hans brødre ikke kunne tilkomme andet end en lang næse, fordi de havde deltaget i krigen på tysk side. Den amerikanske presse mente at vide, at Nancy havde investeret en stor del af sine private midler i hertugens franske besiddelser, og at domstolens afgørelse dermed også ramte hende hårdt.

Efter knap ni års ægteskab blev hertugparret skilt i 1922. De to ældste børn blev boende hos faderen, mens en to-årig datter i starten forblev hos moderen, inden hun blev overgivet til faderen. Nancy havde dog fri adgang til at se sine børn, når hun ville. Som fraskilt levede hun først en tid i Wiesbaden, inden hun slog sig ned på et mindre slot uden for Paris. Her førte hun et travlt selskabsliv men hengav sig også til intellektuelle interesser, bl.a. buddhistisk kunst. Hun brugte megen tid på at skrive og fik sågar udgivet flere bøger under pseudonym.

I 1929 kunne pressen atter berette om et nederlag ved domstolene, denne gang i Tyskland, hvor det blev afgjort, at Nancys eneste søn ikke ville være berettiget til at arve sin fars hertugtitel og omfattende tyske besiddelser, fordi han var frugten af en mesalliance. Igen var det altså Nancys borgerlige herkomst, der skabte problemer. Da hendes eksmand mange år senere døde, nærmere bestemt i 1974, stod det imidlertid klart, at sønnen alligevel arvede både hertugtitel og de store besiddelser i Nordrhein-Westfalen.

Som fortalt indledningsvis, giftede Nancy sig i 1936 med Danmarks gesandt og befuldmægtigede minister i Paris Andreas Oldenburg, og dermed fik den danske legation en værtinde, der i kraft af sin baggrund og personlighed kunne løse sin opgave fortrinligt. Den hjemlige presse kunne berette, at hun tilmed var smuk og åndfuld. Det forhold, at den inkarnerede ungarer Andreas Oldenburg som næsten 60-årig giftede sig med en knap 20 år yngre og velhavende hertuginde kunne måske give næring til spekulation om motivet, men Nancys familie slår fast, at det var et kærlighedsparti, og Andreas blev hurtigt populær hos hendes nu voksne børn.

Selve brylluppet, der som nævnt kom bag på alle, bestod af en borgerlig vielse på rådhuset i 16. arrondissement, og en kirkelig vielse i den danske kirke i Paris foretaget af pastor Olaf Lynge. Efter en reception i legationen drog de nygifte på bryllupsrejse til Italien.

Som nygift dansk gesandtfrue i Paris gav Nancy Oldenburg et interview til Le Figaro, hvor hun afslørede godt kendskab til dansk kulturlivs store navne, bl.a. Holberg, Bournonville, Poul Reumert og Lauritz Melchior.

Andreas Oldenburgs diplomatiske løbebane førte ham til Newcastle, New York, Chicago, London, Paris, Rom, Bern og Oslo, inden han i 1932 kronede karrieren med posten som gesandt i Paris, svarende til nutidens ambassadør. Herfra varetog han også de danske interesser i Spanien og Portugal. Flere gange var han på tale som direktør i Udenrigsministeriet, men som han udtalte til pressen: "Jeg befinder mig udmærket som Minister i Paris, saa hvorfor skulde jeg skifte Bestilling". Han fødtes i 1877 som søn af Københavns senere overpræsident, gehejmekonferensråd Valdemar Oldenburg og hustru Henriette Suenson – og dermed var han bror til Aalborg Stifts biskop Paul Oldenburg, landsdommer Erik Oldenburg og overlæge Theodor Vilhelm Oldenburg. Denne velbegavede familie kunne bryste sig af at være den eneste i Danmark med hele fire brødre stående i Kraks Blå Bog. Ja, faktisk kunne man også indirekte finde brødrenes ene søster i bogen i kraft af hendes æg-

Andreas Oldenburgs karriere i udenrigstjenesten førte ham til poster i både USA og Europa.

teskab med ingeniør Rudolf Christiani. Mon denne rekord nogen sinde er blevet slået?

Oldenburgerne var oprindeligt en bremisk og mecklenburgsk uradelslægt, som kom til Danmark i 1680 og opnåede dansk adelskab i 1822. Der er således et 200-års jubilæum under opsejling.

Tilbage til Andreas Oldenburg. Hans medarbejdere i Paris betragtede ham som en gentleman af den gamle skole. I tankegang og arbejdsmetoder havde han ord for at være gammeldags – eksempelvis kneb

det gevaldigt for ham at acceptere, at personalet havde krav på ferie. Privat var han kendt som fanatisk æstetiker og ivrig samler af antikviteter, og hans hjem var præget af skønhedssans og gammel kultur. Hans forkærlighed for det ypperste omfattede også hans køkken og vinkælder, hvilket kom husets mange gæster til gode. "Han kan i sin Kærlighed til det udsøgte og formfuldendte minde om en fin gammel kinesisk Mandarin", hedder det i en samtidig beskrivelse. Den får heller ikke for lidt i en anden karakteristik: "Naar han gaar, fører han sig, og med Anstand. Hans væsentlige ydre Kendetegn er en Ro og Fattethed. Han ser ikke, han *skuer*. Naar han siger noget, falder hans Ord med Vægt. Men som oftest tier han – og ogsaa det gør han paa en betydningsfuld Maade." I øvrigt talte han så sagte, at det knap kunne høres.

Andreas Oldenburgs stoiske ro blev sat på prøve, da han tidligere i karrieren blev udnævnt til gesandt i Tyrkiet og kom til Ankara for at overrække præsident Kemal Pasha (Atatürk) sine akkreditiver. Stor forvirring – ingen kendte den danske nationalsang. Musikdirektøren spurgte forsigtigt, om orkestret måtte spille noget andet. 'Jo, værsgo' svarede Oldenburg – men det var alligevel svært for ham at bevare en alvorlig mine, da han skred op ad gulvet til 'Jeg elsker Carmen'.

Andreas Oldenburg var en selskabsmand og følte sig draget af det internationale diplomatiens saloner.

Den 1. september 1939 invaderede den tyske hær Polen, og to dage senere erklærede Frankrig krig mod Tyskland. Andreas Oldenburg havde på dette tidspunkt været alvorligt syg med nervebetændelse i et halvt år, og med Frankrigs indtrædelse i krigen var Paris ikke længere et sikkert sted at opholde sig. Med ambulance blev han derfor overført til fruens store ejendom i Marlotte ved Fontainebleau, hvor der tilstødte en akut lungebetændelse.

Den 9. september, mens verdenskrigen foldede sig ud, døde Andreas Oldenburg, 62 år gammel. Mindre end tre år nåede han at være gift med Nancy, som nu blev enke i en alder af 44 år. Bisættelsen fandt sted i den protestantiske sognekirke Saint Jean med deltagelse af Frankrigs præsidentfrue. Herefter førtes Oldenburgs bære med skib til Danmark, hvor han blev stedt til hvile på Skoven kirkegård nord for Jægerspris, ikke langt fra søsterens hjem.

Straks efter sin mands død trådte Nancy Oldenburg ind i fransk Røde Kors for derigennem at

I sin korte tid som gesandtfrue blev Nancy ualmindeligt populær blandt de danske borgere i Paris.

I 1937 blev Andreas Oldenburg udnævnt til æresborger i Braisne i Lorraine, hvor der fandtes danske soldatergrave og et dansk børnehjem.

gøre sig nyttig under krigen. Hun bevarede samtidig sin tilknytning til den danske koloni i Paris, som efter krigsudbruddet samlede penge ind til to soldaterambulan- cer. Det var således Nancy, der sammen med den danske general- konsul overbragte det indsamlede beløb til 'Œuvre des sections sani- taires automobiles' i julen 1939. I de første tre måneder af sin enkestand blev hun boende i den danske lega- tion, og efter krigen valgte hun at

flytte til Danmark, hvor hun fik gode venner og dyrkede sine intellektuelle interesser. Her havde hun bopæl resten af sit liv.

Hun bevarede i alle årene kontakten med Oldenburg-familien og knyttede sig navnlig til sin mands ene nevø. Hendes egne børn og børnebørn opret- holdt hun naturligvis også forbindelse med, skønt ingen af dem boede i Danmark. I 1953 havde hun f.eks. den glæde at deltage ved sønnens bryllup med en datter af Bayerns sidste kronprins. Hun besøgte jævnligt børn og børnebørn i Tyskland, og ved disse lejligheder traf hun ofte sin første mand, hertugen, der i årenes løb giftede sig yderligere tre gange. Når børnebørnene var sammen med hende, enten i Tyskland eller Danmark, elskede de at høre om hendes eventyrlige fortid og var især fascineret af, at hun havde person- lige erindringer om den sidste tyrkiske sultan.

Oven på et begivenhedsrigt liv, der førte hende fra USA til en tilværelse som feteret ambassadørdatter, hertuginde og gesandtfrue i Europa, døde Nancy Oldenburg i København i 1983, 88 år gammel. Efter at have været enke halv- delen af sit lange liv blev hun omsider genforenet med Andreas Oldenburg på Skoven kirkegård. En af dem, som tog afsked med hende ved graven, var hendes barnebarn Rudolf, den nuværende hertug af Croÿ, som venligt har

bidraget med oplysninger til denne artikel. Han har sikret den hertugelige arvefølge med seks børn, men ingen af dem nåede at opleve deres oldemor. Nancys tre egne børn arvede hendes livskraftige gener: Sønnen blev 96 år, den ældste datter blev 95 år, og den yngste datter er i skrivende stund stærkt på vej mod de 100 år.

Ægteparret Oldenburg er begravet på Skoven kirkegård, hvor der også findes en mindesten med fransk inskription. Gravstenens tekst viser, at Nancy døde 23. februar 1983. Mange bøger og hjemmesider anfører fejlagtigt en anden dato. Foto: Anja Bisp Pedersen

Bille, Brahe og Rantzau - Da Danmark var ved at forsvinde

Af Frants Andreassen – Bekkers Forlag

Anders Bille (Damsbo/Løgismose) – Jørgen Brahe (Hvedholm) og Breide Rantzau (Brahetrolleborg) havde alle store besiddelser i det sydvestfynske. Men de var også personer med enorm indflydelse på deres samtid. Vi er i perioden lige før enevældens indførelse, hvor adelen før dette havde stor indflydelse – ja, faktisk kan man sige egentlig magt.

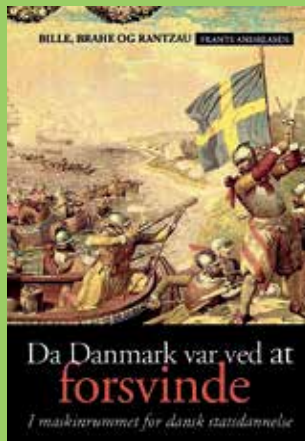
Vi følger dem i krig og fred i deres energiske virke på Fyn og i deres store nationale embeder. Deres overvejelser omkring slægt, ægteskaber og forpligtelser kommer man også ind på. Perioden bliver levende beskrevet, bl.a. er der stor fokus på, hvor vigtigt det var at unge adelige fik deres dannelsesrejse, hvor de skulle ud-danne sig på udenlandske universiteter.

Forfatteren har udtalt: "De levede i det halvfeudale samfund, men de var moderne i deres værdier. De gik op i effektivitet, det personlige ansvar, effektivitet og forudsigelighed i den offentlige administration. Det er noget af det, som er det vigtigste for at få en stat til at fungere."

Bogen ville have haft godt af en redaktør, der er flere steder, hvor der med fordel kunne være strammet op. Flere gentagelser kunne være undgået. Ligeledes ville en ekstra korrektur have gavnnet. Men hvis man kan tilside-sætte dette, står vi tilbage med en vigtig bog, hvor mange originale kilder er blevet taget i brug og hvor forfatteren har et stort overblik og forståelse for den tid han skriver om. Samtidig er den skrevet i et let flydende sprog, men hvor der ikke er gået på kompromis med indholdet. Kan varmt anbefales.

Bogen kan købes ved henvendelse til Frants Andreassen:
joernfrants1@gmail.com Pris kr. 299,-

Elisabeth Ahlefeldt-Laurvig

Danske herregårdes heraldiske byggetavler

– introduktion til et bogprojekt

Af Claus M. Smidt

Forfatteren har siden sin ungdom samlet på oplysninger om heraldiske udsmykninger på danske herregårde. Interessen har først og fremmest koncentreret sig om byggetavler med heraldisk indhold, men emnet skal opfattes i sin fulde bredde, således at også mere elaborerede udsmykninger med skulpturer og formelige "triumfbue"-lignende portaler er omfattet. For trods alt at begrænse emnet er der kun tale om udsmykninger udenpå bygninger. Det kan dog ikke undgås, at nogle heraldiske byggetavler, der i dag pryder visse gårdes eksteriører, oprindelig har været anvendt indendørs. Projektet i sin helhed er tænkt som en bog med gennemgang af hele det store materiale. Dermed bliver det en ny herregårdshistorie med en anderledes indfaldsvinkel og således ikke den traditionelle gennemgang.

Når jeg vælger at præsentere idéen i "Meddelelser.." skyldes det, at jeg i mine studier har behov for at se alle kendte (og ukendte) eksempler ved selvsyn og derfor anmoder ejerne om tage venligt imod mig. Jeg kan da heller ikke afvise, at der rundt omkring i landet findes byggetavler, som jeg ikke har kendskab til. *Jeg tager derfor med glæde imod oplysninger om ukendte tavler samt gode råd i det videre arbejde (tlf. 49 14 40 09 eller email: cms@gbb.dk).*

For at give en idé om, hvor omfattende materialet er og for at skabe forståelse for, at en sådan bog kan åbne for nye fortolkninger, måske endog supplere vor hidtidige arkitekturhistorie, fremlægges herunder en række illustrative eksempler. Lad mig begynde med Quistrup ved Struer, hvor der netop er tale om en større sandstensportal. I næsten al litteratur om herregården Quistrup står der, at renæssancehuset, hvoraf der stadig er både kælder og hovedtage i behold, blev opført af Axel Juul (1606-71). Det tvivler jeg på er rigtigt.

Min tvivl går tilbage til et besøg på Quistrup i efteråret 1995. Under en spændende besigtigelse af den historiske gård, hvor jeg gæstfrit blev taget imod

af Susanne og Peter Skak Olufsen, bemærkede jeg mig den kendte sandstensportal imod haven og gjorde mig nogle tanker om, hvem der mon havde sat den op.

Hvis jeg skal holde mig til de historiske oplysninger, står der i *Danske Slotte og Herregaarde*, både i udgaven fra 1946, Ny Samling III, og 1966, bind 12, at det sandsynligvis er Axel Juul, der er bygherre, idet man henholder sig til, at han efter faderens død var "indtrådt i sine rettigheder som arving", men man var dog ikke mere sikre end, at fortsættelsen lyder: "om det nu var ham eller moderen, der har bygget den ny hovedfløj på gården?" Tvivlen var mindre hos Juul-slægtens biograf, Thorkil Thaulow, der i sin bog fra 1925, *Lillie-Juulernes Slægtetog*, p. 395-6 skriver: "Paa Kvistrup er imidlertid Indgangen fra Haven prydet med en Sandstens Portal med allegoriske Figurer og øverst Axel Juuls Vaaben med Aarstallet 1637, medens feltet ved Siden af, der skulde have indeholdt Elisabeth Friis's Vaaben, ikke er udfyldt, eller Figurerne er i Tidens Løb faldet af. "Utvetydig er *Trap Danmark*, 5. udgave, 1965, hvor Mogens Bencard, der udover at gøre Axel Juul til bygherre for renæssancehuset hævder: "Topstykket rummer et ovalt felt m. Axel Juuls og Elisabeth Friis' våben...".

Nu er det en kendt sag, at denne portal igennem årene blev mere og mere nedslidt og derfor vanskelig at tolke, jvf. beskrivelse og fotos i Inge Mette Kirkeby (ed.): *Sandstensportaler i Danmark*, 1995. For mig var der imidlertid ingen tvivl, da jeg i 1995 så portalen. Det var ganske åbenlyst, at overdelens runde cartouche indeholdt (heraldisk set til højre, set fra beskuerens side til venstre) et Juul-våben, hvoraf man tydeligt kunne se slægtens lilje i skjoldet. Til heraldisk venstre var et væsentligt sværere genkendeligt tredelt våben – egentlig tværdelt med det nederste felt lodret delt. Det var især hjelmtegnet med dets tårn (nærmest af form som en obelisk med flad afslutning foroven), der ender i en krone med fjer, der slog fast, at der må være tale om våbenet for slægten Parsberg.

Det skal bemærkes, at portalen i mellemtiden er blevet genhugget, så der i dag ingen tvivl er om fortolkning af våbenerne.

Nu kunne man indvende, at tilstedeværelsen af disse to våbener ikke definitivt udelukker, at de kan være sat op af Axel Juul, og han således kunne være bygherre. De er nemlig hans fædrene og mødrene våbener. Når det alligevel skal hævdes, at der må være tale om moderen Ingeborg Parsberg (1584-1665) som bygherre, må det ses på baggrund af, at Axel Juul ved opførelsetiden allerede havde været gift med Elisabeth Friis (1619-77) (af slægten Friis af

Quistrups eroderede portal mod haven, foto Aage Lund Jensen (efter "Sandstens-portaler i Danmark, 1995").

Haraldskjær) i tre år. Det ville derfor være naturligt, om han, hvis han havde været byggherre, ville have anvendt sit og hustruens våbener på portalen. Det er ikke nogen naturlov, at to våbener på en byggetavle repræsenterer et ægtepar, men i praksis er det det almindelige, og det skulle være pokkers, om man ikke også på Quistrup fulgte denne uskrevne lov.

Konklusionen er da, at portalen må være sat op af den – også i sin enkestand – entreprenante fru Ingeborg Parsberg, enke efter Iver Juul (1563-1627) til Willestrup, Lundbæk m.m. Th. Thaulow er i sin slægtshistorie med til at underbygge teorien, idet han skriver, p. 395: "Formodentlig har hun (Ingeborg Parsberg) beholdt Gaardene (Quistrup og det nærliggende Volstrup), saa længe hun levede, og Axel Juul har kun bestyret dem eller været sin Moders Forpagter." Hun har ikke været til sinds at slippe taget i sit jordiske gods.

Det næste eksempel er i højere grad med til at føje helt nyt til dansk herregårdsbyggeri. Der er tale om Juellinge på Stevns, som jeg stiftede nærmere bekendtskab med, da jeg i 1990ernes begyndelse hjalp kammerherreinde Elisabeth Lassen, f. komtesse Danneskiold-Samsøe med at registrere malerier på familiens tre herregårde, Holmegård, Brattingsborg og Juellinge. Under besøget på sidstnævnte opdagede jeg på en garagebygning på borgholmen et brudstykke af en byggetavle. Skønt jeg næppe var den første, der så den, er der mig bekendt aldrig givet noget bud på, hvilken slægts våben, man kunne se. Der er tale om slægten Svaves våben, af Thiset & Wittrup: *Nyt dansk Adelslexikon*, 1904 beskrevet som "En af 3 grønne Kløverblade omsat rød Rose i Blaat", hjelmtegnet en "Krone, (hvorpå) tre Roser besat med henholdsvis en rød, en blaa og en hvid Strudsfer". Om der har været farver på våbenet er uvist, men der er ikke antydning af sådanne i dag. Som omtalt er der kun tale om et brudstykke, formentlig sådan, at man skal opfatte våbenet som repræsenterende en kvinde, siddende (heraldisk) til venstre. Den

arkitektoniske iscenesættelse omfatter en arkade, i hvilket våbenet sidder. Den er til højre flankeret af en kanelleret (d.v.s. riflet) jonisk pilaster, som bærer et brudstykke af et klassisk entablement (= gesims). Som afslutning yderst til højre sidder der en volut.

Inden jeg går videre i fortolkning af tavlen, må det være på sin plads at berette lidt om Juellinges historie. Som bekendt er den prægtige hovedbygning på stedet opført i 1670erne af søhelten Niels Juels bror, statsmanden, baron Jens Juel (1631-1700). I den almindelige herregårdslitteratur står der ikke meget om, hvad der har ligget på stedet, før Jens Juel lod hovedbygningen bygge.

*Hovedbygningen på Juellinge
(Forfatterens foto 2018)*

En markant omstændighed ved anlægget er, at voldstedet er indgravet; en omstændighed der nemt kunne føre til den slutning, at der er tale om en ældre borgholm. På den anden side må man ikke glemme, at det næsten samtidige Nysø ved Præstø er indgravet, skønt gården blev nyoprettet i 1671 på en plads, hvor der aldrig tidligere har ligget en hovedgård. Juellinge hed førhen Valbygård og havde i løbet af 1500tallet fælles ejer med Gjorslev. I 1540 fik den pommerske adelsmand Peder Svave (1496-1552) af Christian III skøde på Gjorslev. Svave kom til at gøre en fin karriere hos Frederik I og Christian III, især som diplomat, men tillige siden 1548 som rigsråd. Han var i flere omgange rektor for Københavns Universitet. Skal man tro skiftende udgaver af *Danske Slotte og Herregårde* kom Valbygård aldrig i Svave'ernes eje.

Dette modsiges dog af *Trap Danmark*, 5. udg., 1955, der oplyser, at gården, efter at have været ejet af familien Lindenov, kom til Peder Svaves datter, Elsebe Svave, hvis årstal man ikke kender med sikkerhed. Også den nyligt udkomne bog om Gjorslev, Jesper Jørgensen (ed.): *Gjorslev – en bispeborg på Stevns*, 2018 bekræfter Svave'ernes besiddelse af Valbygård. Elsebe Svave var gift med Vincents Juel (død 1579) til Hesselmed i Vestjylland, se Stamtavle

Juellinges byggetavle (Forfatterens foto 2018)

over slægten Iuel, *Danmarks Adels Aarbog 2000-02*, 96. årgang. Deres datter, Ellen Juel (o.1572-1619) gift med Jens Bille (1567-1617), ejede, stadig ifølge Iuel-stamtavlen, Valbygård, og de døde begge på gården og begravedes i dens tilhørende sognekirke, Hellested. I herregårdslitteraturen omtales Valbygård kun som en mindre gård, der først opnåede størrelse og betydning i løbet af 1600tallet.

Den identificerede byggetavle synes dog at indikere, at gården allerede i 1500tallet må have haft en vis vægt. Trods sin decimerede udgave leder en nærmere fortolkning af tavlen til den formodning, at fru Elsebe Svave må have bygget på Valbygård i slutningen af 1500tallet. Ifølge Iuel-stamtavlen levede hun endnu i 1598. En nærmere analyse af stiltrækkene i tavlen med hendes våben synes dog snarere at lede til en datering af denne omkring eller efter hendes mands død i 1579. Hele udsmykningens karakter og dens våben placeret i en arkade med jonisk pilaster og tilhørende volut har i den grad en parallel i Ejler Grubbes berømte portal på Lystrup i Kongsted sogn, ikke langt fra Juellinge. Om sidstnævnte er der ingen tvivl: Den er opsat i 1579 og tilskrevet en stenhugger, som har optaget den kunsthistoriske forskning i mere end 100 år. Der er tale om den såkaldte Københavns Alabastmester, et navn som museumsmanden Christian Axel Jensen har givet ham, fordi hans ypperste arbejder er udført i alabast, og han tillige omtales som den københavnske stenhugger, der udførte Peder Oxes gravmæle i Frue Kirke i hovedstaden.

Han introduceredes i øvrigt tidligst af den svenske kunsthistoriker Gregor Paulsson som "Ejler Grubbes stenhugger" i *Skånes dekorativa konst*, Stockholm 1915, idet han 1577 havde leveret den store altertavle til Lunds Domkirke, bekostet af samme Ejler Grubbe. Også Mette Rosenkrantz' portal på

*Lystrups portal af
Alabastmesteren 1579
(Forfatterens foto 2018)*

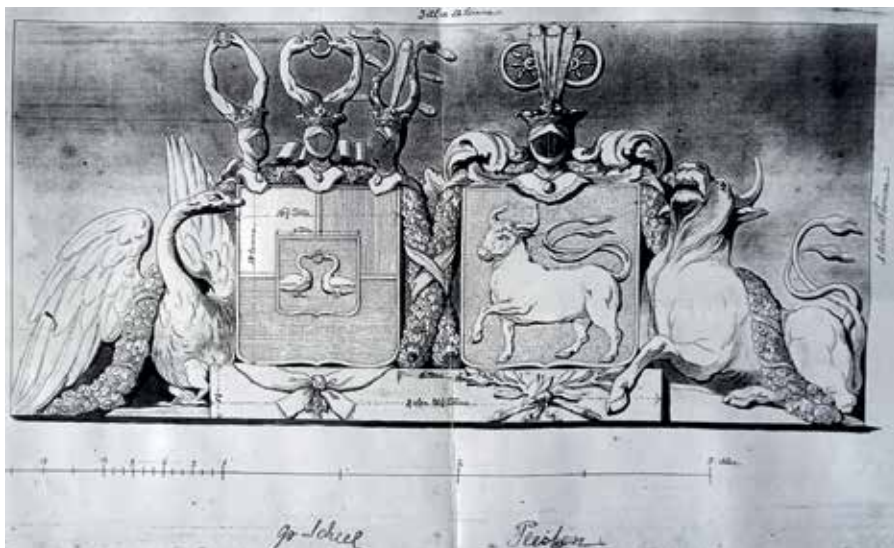
det nærliggende Vallø fra 1581 har træk, som peger i samme retning. I de senere år har først Hanne Honnens de Lichtenberg: *Tro ~ håb & forføngelighed*, 1989 og siden Birgitte Bøggild Johannsen & Hugo Johannsen: *Kongens kunst. Ny Dansk Kunsthistorie Bind 2*, 1993, gået over til blot at kalde stenhuggeren for Alabastmesteren, idet man ikke længere er sikker på tilknytningen til København. Ægteparret Johannsen har antaget skaberen af de to portaler for at være Herman Gertsen, søn af den navnkundige Gert van Gronningen, som kendes for sine arbejder på Kronborg. Om dette nu er sandheden, forbliver en uløst gåde, men at der er tale om indlysende ligheder mellem Lystrup-portalen og fragmentet på Juellinge er uomgængeligt. Skulle det alligevel ikke være den samme stenhugger begge steder, er lighedspunkterne dog nok til at tidsbestemme Juellinge-tavlen og sandsynliggøre, at der i tiden efter 1579 er blevet opført en ikke ubetydelig hovedbygning på Valbygårds borgholm.

Et tredje eksempel finder man på herregården Ulstrup, øst for Bjerringbro i Jylland. Den er først og fremmest kendt for sit vidtløftige bygningsanlæg fra renæssancetiden, nemlig det af rigsmarsk Jørgen Skeel (1578-1631) opførte (oprindelige) trefløjede anlæg med en fjerde portfløj, bygget 1615-17 med inspiration fra Christian IV's Frederiksborg Slot (hvis en snarrådig læser kender det nuværende Ulstrup, vil vedkommende protestere, for i dag savner den firfløjede hovedbygning sin vestfløj, der blev revet ned i 1700-tallet). Hertil kommer ladegården, hvis modvendte triklinium (tre fløje) går tilbage til 1668 og er opført af Jørgens søn, Christen Skeel, kaldet "den rige", fordi han var så overordentlig godsrig. Ulstrup gør især indtryk ved den prægtige portal, der pryder hovedbygningens lave østfløj og i øvrigt danner indkørsel

Ulstrup's østfløjs hovedportal (Jens Andrew Baumann foto 2018)

til borggården. Stenhuggeren bag denne har man antaget at være Claus Lauritzen fra Kolding. Han kendes med sikkerhed fra værker udført på Koldinghus og har tillige fået tilskrevet en række epitafier over danske adelsmænd. Hvad der især tæller i denne sammenhæng er den omstændighed, at han arkivalsk er knyttet til Jørgen Skeels og dennes to hustruer, Kirsten Lunge og Jytte Brok's overdådige portal-epitafium i koret på Århus Domkirke. Til-

Johannes Wiedewelt: Tegning til Ulstrup's sydfløjs portal (Danmarks Kunstbibliotek)

knytningen er dog ikke mere præcis end kunstneren kun kendes som "Claus Sten Huger", jvf. *Samlinger til jydsk Historie og Topografi*, 2. Rk., IV, s. 515.

Den smukke våbenprydede portal på Ulstrup gør særligt indtryk ved de to krigere, der bevogter indgangen. De forestiller Horatius Cocles og Titus Manlius Torquatus, der ifølge Livius' romerske historie udmærkede sig ved deres heroiske forsvar af en bro. De er uden tvivl fremstillet efter den nederlandske kunstner Hendrick Goltzius' kobberstik af romerske helte fra 1586, jvf. Birgitte Bøggild Johannsen & Hugo Johannsen: *Kongens kunst. Ny Dansk Kunsthistorie Bind 2*, 1993 samt ovenfor citerede værk, Inge Mette Kirkeby (ed.): *Sandstensportaler i Danmark*, 1995, hvor teksten herom er skrevet af Hugo Johannsen.

Morsomt nok kan man genfinde de to krigere på sydportalen på Helligånds-kirken i København. Senere hen genanvendte Jørgen Skeel motivet med de to krigere på portalen på herregården Sostrup nord for Grenå. Min historie om Ulstrup drejer sig særligt om den ombygning af gården, som arkitekten Nicolaus Hinrich Riemann lod foretage 1765-67 (det var ham, der amputerede anlægget ved at nedrive vestfløjen). Ved den lejlighed moderniseredes anlæggets sydfløj, hvilket bl.a. omfattede en ny og tidssvarende indre trappe. Bygherre var Jørgen Skeels sønnesøns sønnesøn, overstaldmester Jørgen greve Scheel (1718-86) og dennes hustru, Charlotte Amalie v. Plessen (1720-

Ulstrups sydfløj med portaludsmykning af Johannes Wiedewelt (Jens Andrew Baumann foto 2018)

1801). I 1983 besøgte jeg i forbindelse med optagelser til en TV-udsendelse om Gl. Estrups ejere gennem 300 år Ulstrup og fik interesse for denne fase af herregårdens historie. Da jeg ved årsskiftet 1995/96 begyndte i jobbet som daglig leder af Samlingen af Arkitekturtegninger på Kunstakademiets Bibliotek på Charlottenborg i København (i dag Danmarks Kunstbibliotek, som er en afdeling under Det Kgl. Bibliotek), fik jeg indblik i billedhuggeren Johannes Wiedewelts mange tegninger sammesteds. Synet af en udsmykning med våbener for grev Scheel/v. Plessen sprang mig i øjnene, for her var helt afgjort tale om en tegning til det relief, der sidder over hoveddøren til Ulstrups sydfløj.

At den er gjort af landets førende billedhugger kan ikke undre. Grev Jørgen Scheel var tilknyttet hoffet som kongens overstaldmester med bolig i Staldmestergården i Frederiksholms Kanal, umiddelbart ved siden af Christiansborg Slot. Overfor på den anden side af kanalen boede og virkede Johannes Wiedewelt i Civiletatens Materialgård. Der har således ikke været tvivl hos bygherren, hvor han skulle henvende sig, hvis han havde brug for en passende kunstnerisk markering af sin indsats på Ulstrup. Om selve tavlen så er hugget egenhændig af mesteren selv eller den er udført af en lokal stenhugger efter tegningen, bliver næppe opklaret, men enhver kan ved sammenligning af Wiedewelts tegning og det færdige resultat forsikre sig om, at de motivisk er overensstemmende. Ulykkeligvis er der ved en istandsættelse de senere år lagt farver på relieffet, hvad der nærmest må betragtes som helligbrøde. En ting er de farvelagte våbener på Claus Lauritzens portal, noget andet er at skamfere et relief af 1700tallets store danske billedhugger. Å propos farvelægning er der tre våbener på Claus Lauritzens portal på østfløjen, øverst over indskriftstavlen Jørgen Skeels i en udformning med to skjoldholdende løver, som ellers ikke kendes i den officielle heraldik, dernæst hvilende på de to flankerende atlanters kapitæler til (heraldisk) højre våbenet for den første hustru, Kirsten Lunge, de såkaldte nye Lunger (egentlig et Dyre- våben), og til venstre våbenet for Jytte Brok. Sidstnævnte er galt farvelagt; det er blevet til en hvid spids i blå, men skulle have været en blå spids i hvidt. Desværre ses sådanne fejl ofte, så bogen bliver også et forsøg på at rådgive om rigtige tinkturer (d.v.s. farver) på byggetavlernes våbener.

Fjerde eksempel fører atter til Nordvestjylland. Syd for Struer ligger herregården Ausumgård. Den tilhørte i over to hundrede år den adelige familie Jermiin, og det er den, der har opført gårdens smukke hovedbygning og senere den aksefaste avlsgård. Jeg har gennem årene så ofte kørt forbi og beundret det charmerende anlæg. Ikke mindst Jermiin'ernes farvelagte våben og årstallene 1778 og 1901 over porten på avlsgården med den smukt svung-

Indkørslen til Ausumgård med Jermiin'ernes adelige våben (Forfatterens foto 2017)

ne (og knækkede) gavlkvist har talt til mig. De to årstal henviser til opførelsen af avlsgården i 1778 og genopbygning efter en ødelæggende brand i 1901.

Et besøg for et årstid siden med den faglige gruppe Herregårdspuljen under Gl. Estrup udvidede min indsigt i stedets herligheder. Forinden må det være på sin plads kort at opridse gårdens historie fra de sidste tre århundreder. I løbet af 1600tallet optræder Ausumgård som en ladegård under hovedgården Quistrup. Først i 1680erne kaldes gården en ukomplet sædegård, skønt den næppe nogensinde havde været sæde for et adeligt herskab. Efter et par generationer af familien Overgaard, kom den i 1709 til præsten i det nærliggende sogn Hjerme, magister Jens Henriksen, kaldet Hjermin, siden Jermiin (1678-1742). Hans morfar var den rige købmand Christen Linde fra Holstebro, der i sin levetid nåede at erhverve så meget gods på egnen, at han havde nok til såvel et grevskab som et baroni (han blev dog kun adlet uden titel i 1704). Jens Hjermin arvede midler fra sin morfar, for hvilke han erhvervede en del bondegårde i omegnen og siden selve Ausumgård.

Derfor kunne han ved købet af denne forsikre Rentekammeret, at der hørte over 200 tønder hartkorn bøndergods til gården. Dermed fik han den anerkendt som komplet og dermed fri (= skattefri) sædegård.

Ausumgårds hovedbygning i tre fløje med ekstra tværfløje, vinkelret på sidefløjene, er formentlig opført i 1760erne af Jens Hjermins søn, præsten Thomas Just Jermiin (1711-78) se *Danske Slotte og Herregaarde, Ny Samling III*, 1946, men gårdens bygningshistorie er grundigst behandlet af forfatteren Flemming Jerk, først i *Trap Danmark, 5. udgave*, 1965, og dernæst i *Herregårde i Danmark, Jylland*, 1980. Jermiin opnåede forinden - i 1750 - at blive optaget i adelstanden med det våben, som ses på avlsgårdens portal, tre guldstjerner i blå og et hjemtegn bestående af endnu en gul stjerne under en krone. Så me-

Ældre byggetavle på en sidemur til Ausumgård med Jermiin'ernes våben før adlingen 1750 (Forfatterens foto 2017)

get mere overraskende var det da at opdage, at der på en mur nord for hovedbygningens østlige hovedfløj sad en våbentavle med et ganske anderledes våben.

Det er et tværdelt våben, hvor det øverste felt har en liggende halvmåne, hvorover en stjerne. Nederste felts motiv er en træstamme (den ligner nu mere en søjle) med et par blade til (heraldisk) venstre. Af tavlens indskrift er det nærliggende at fortolke den som hidrørende fra Jens Hjermins tid, da den foroven har initialerne J H. (Forneden står der A N N J, som jeg ikke på stående fod kan give noget bud på – de passer hverken på Jens Hjermins to hustruer endsige sønnen Thomas Just Jermiins! Et behjertet forslag kunne være, at stenhuggeren har misforstået ANNO). Det er næppe for dristig en konklusion, at tavlen oprindeligt har siddet mere centralt på hovedbygningen, og det forleder til den antagelse, at der må have været opført en bygning af en vis betydning før den nuværende eller også er kernen i den nuværende bygning af ældre dato end den, man normalt regner med (parantetisk kan det anføres, at fredningsmyndighederne daterer hovedbygningen til ca. 1775).

Nu kunne man indvende, at der ikke er noget bevis for, at tavlen har med Ausumgård at gøre endsige overhovedet omhandler familien Jermiin. Den kunne teoretisk set være kommet til andetsteds fra. Til hjælp for tilknytningen til familien nyttede et besøg, jeg foretog i foråret 2018. Da besøgte jeg kirken i Handbjerg, egentlig fordi jeg forinden havde fotograferet byggetavlen på den nærliggende herregård Handbjerg Hovgård og ønskede at se, hvad kirken indeholdt af minder om familien de Linde. Stor var da min glæde ved at finde en udsmykning, hvor der udtrykkeligt stod "Hellene Christine Hiermiin fædrene og mødrene" våbener.

Udsnit af våbentavle i Handbjerg Kirke, hvor man til venstre ser det oprindelige Jermiin- våben (Forfatterens foto 2018)

Her var ingen tvivl, det fædrene våben svarer til det på Ausumgård, skønt det må indrømmes, at det nederste felt i hvidt med en naturligfarvet træstamme, hvoraf skyder et par grene med blade, kun delvist ligner feltet på tavlen fra Ausumgård. Til gengæld er der ingen tvivl om, at det øverste felt samt hjelmtegnet, der begge steder er to vesselhorn omgivende bemeldte træstamme med blade. Alt i alt tør det hævdes, at ligheden mellem de to våbener bestyrker antagelsen af, at familien må have bygget på gården før adlingen i 1750, og våbentavlen er det synlige vidnesbyrd herom.

Sidste eksempel leder til Fyn. Øst for Odense i Marslev sogn ligger den lille herregård Vejrupgård, uden tvivl en lokalitet de færreste kender. Jeg skal ærligt indrømme, at den for mig indtil for ikke så længe siden kun var et navn. Men min gode ven og kollega i bestyrelsen for Landsforeningen for Bygnings- og landskabskultur, Torben Lindegaard Jensen henledte min opmærksom på Vejrupgård. Lad mig for en stund opholde mig ved gårdens ældre historie. Den fortaber sig noget i middelalderen, hvor den kendes under navn af Vetorp og omkring 1300 ejedes af grev Henrik af Gleichen. Siden forsvinder den i tågerne og dukker atter op i senmiddelalderen, hvor den kommer i familien Ulfeldts eje. Helt op til begyndelsen af 1600tallet sidder slægten fortsat på Vejrupgård, skønt den gennem 1500tallets anden halvdel via en datter nogen tid tilhørte Oldeland-slægten fra Vejlegård, ligeledes på Fyn. Imidlertid bliver der bygget på Vejrupgård i begyndelsen af 1600tallet. Bygherren er formentlig den daværende ejer, Corfitz Ulfeldt (?-1614), søn af Holckenhavn (egentlig Kogsbølle), Bavelse og Selsøs bygherre, rigsråd Jakob Ulfeldt. Vejrupgårds hr. Corfitz skal ikke forveksles med nevøen, rigshofmesteren Corfitz Ulfeldt, gift med Christian IVs datter, Leonora Christine.

*Vejrupgård fra gårdside og haveseide
(Torben Lindegaard Jensen foto)*

Det er den navnkundige Vilhelm Lorenzen, der i sin disputats *Studier i dansk Herregaards Arkitektur i det 16. og 17. Aarhundrede*, 1921 har fremdraget gården og dateret opførelsen til tiden omkring 1600. Lorenzen karakteriserer hovedbygningen som et modvendt trefløjet anlæg, d.v.s. at sidefløjene vender mod haven, bort fra avlsgården, akkurat som det også kendes fra f.eks. Stensballegård ved Horsens. Han antog, at i det mindste hovedfløjen (=nordfløjen), muligvis tillige østre sidefløj, oprindeligt har været i to etager med høj kælder. Den øverste etage er siden fjernet, og hele herligheden har på et senere tidspunkt fået nye vinduer og hovedfløjen svungne nyrenæssancegavle. Over hovedfløjens midtparti er der tillige en tilsvarende frontespice. Lorenzen peger på, at spor i murværket godtgør, at der har været en portgennemkørsel i hovedfløjen, noget forskudt til højre for midten. Alle

tre længer er i dag glatpudsede, undtagen sidelængernes gavle, der står i ubehandlede røde teglsten. Helheden bærer præg af en større ombygning fra engang i 2. halvdel af 1800tallet, ikke mindst hovedfløjens rundbuefrise under gesimsen, renæssancegavlene og sidefløjenes lidt klodsede tandsnitsgesims vidner herom. Til gengæld virker de omtalte gavle på sidefløjene som reminiscenser af det oprindelige renæssanceanlæg. Imidlertid er disse genopførte på et tidspunkt indenfor det seneste århundrede, idet sidefløjene, som oplyst af Tove Bojesen, *Trap Danmark, 5.udg.*, 1957, er gjort kortere p.gr.a. at de sank i den bløde undergrund; en kendsgerning man kan forsikre sig om ved at se på ældre fotografier af hovedbygningen, se hjemmesiden www.historiskatlas.dk/Vejrupgaard .

Vi skal følge Vejrupgårds historie endnu et par århundreder, før hovedbygningens våbenudsmykning til en vis grad skal hjælpe os med at datere visse detaljer. I 1627 gik Vejrupgård ud af Ulfeldt-slægtens eje og tilhørte et par generationer en linie af de såkaldte sparre-Kaas'er. I 1667 måtte Bjørn Kaas slippe taget i gården, der blev overtaget af oberst, siden generalløjtnant Hans Schøder, fra 1669 adlet under navnet v. Løwenhielm (1627-99). Denne slesvigskfødte herredsfogedsøn gjorde en bemærkelsesværdig karriere under svenskekrigen, især er han bekendt for sin fremragende føring af de danske landstyrker under slaget ved Uddevalla i august 1677. Sine senere år opkøbte han adskillige godser på Fyn og tog fast ophold på Vejrupgård. Løwen-

Portalen på Vejrupgård med våbener for slægterne Brockenhuus v. Løwenhielm og Dyre (Torben Lindegaard Jensen foto)

hielm var gift to gange, begge gange med adelige, første gang med storkansler Frederik Ahlefeldts søster, Bertha, anden gang med Sophie Bielke, datter af Norges kansler Jens Bielke. Det blev datteren af første ægteskab, Cathrine Hedvig v. Løwenhielm i ægteskab med oberst Casper Christopher Brockenhuus til Sebberkloster, der førte ejerskabet videre, idet deres søn Hans overtog Vejrupgård. Han antog navnet Hans Brockenhuus v. Løwenhielm (1679-1734) og endte som sin morfar som general(major). Pudsigt nok var respekten for morfaderen så stor, at Hans Brockenhuus v. Løwenhielm efter morfaderens ønske antog dennes våben på trods af, at han selv var af gammel dansk uradel. Våbenet beskrives af Thiset & Wittrup: *Nyt dansk Adelslexikon*, 1904 som "delt af hvidt, hvori et paa en Ø staaende graat Taarn, og rødt, hvori en oprejst kronet gul Løve ...". Efter Hans Brockenhuus v. Løwenhielm fulgte sønnen Erik Brockenhuus v. Løwenhielm (1710-62) som ejer af Vejrupgård. Det er hans og hustruens våben, man finder over nordfløjens indgangsportal.

I al litteratur om Vejrupgård har der hidtil stået, at våbenerne repræsenterer slægterne Løwenhielm og Brockenhuus. Det går formentlig tilbage til beskrivelsen af godset i *Trap Danmark*, 3. udgave, 1899, III, hvor det ordret berettes "Over Indkørselsporten en ældre Dekoration med Løwenhielmernes og Brockenhuusernes Vaaben." Det er ikke rigtigt. Der er tale om det Løwenhielmske våben til (heraldisk) højre, d.v.s. mandens våben, og til venstre slægten Dyres våben. Sidstnævnte er to hvide vesselhorn i blå. Våbenet repræsenterer Edel Rodsteen Dyre (1705-82), der i 1742 ægtede Erik B.v.L. i Sinding kirke på Herning-kanten. Hun var datter af Palle Dyre til Sindinggård i dennes ægteskab med Margrethe Rodsteen. Palle Dyre var første gang gift med en af de mest navnkundige kvinder i dansk historie, Marie Grubbe, om hvem der er digtet så meget. Det var hende, Ludvig Holberg gæstede i 1716 i Borrehuset ved Grønsund på Falster, da han undgik den store pest i København.

De to våbener over indgangsportalen på Vejrupgård er formentlig opsat i årene mellem ægteskabets indgåelse 1742 og oberstløjtnant Erik Brockenhuus v. Løwenhielms død i 1762. Endnu har jeg ikke haft lejlighed til nærmere at sammenholde denne oplysning med hovedbygningens arkitektoniske detaljer, men det håber jeg at få. Jeg tøver dog ikke med at hævde, at de to våbener giver anledning til en formodning om, at det kan være Edel Dyre og Erik Brockenhuus v. Løwenhielm, der nedbryder Vejrupgård øvre etage og giver anlægget den skikkelse, den har i dag. Hvad angår våbenerne, er der i øvrigt endnu engang anledning til at pege på, at de ikke er korrekt farvelagt. Det løwenhielmske våbens felt med tårnet er fejlagtigt med et blå tårn, der

burde have været gråt. Tilsyneladende er vesselhornene i Dyre-våbenet blevet gule, men burde have været hvide.

Det er mit håb, at de her fremdragne eksempler kan give en fornemmelse af, i hvor høj grad en gennemgang af herregårdenes heraldiske byggetavler og en publikation herom kan være med til at kaste nyt lys over denne kostelige del af Danmarks kulturarv. Hertil kommer, at bogen tillige bliver fuld af smukke stenhuggerværker og farverig våbenkunst.

EFTERSKRIFT

Forfatteren takker Aage Lund Jensen, Jens Andrew Baumann og Torben Lindgaard Jensen for lån af fotos. Øvrige af forfatteren optagne fotos skal kun betragtes som "huske-billeder". Det er mit håb, at det må lykkes at rejse midler til at få samtlige våbentavler m.m. fotograferede af en professionel fotograf.

OPDAG DANMARK MED TRAP

TRAP DANMARK udkommer frem til slutningen af 2021 i en helt nyskrevet 6. udgave. Kommune for kommune beskrives landet af fagekspertter. Værket dækker hver kommunes natur & landskab, historie, byer, kultur samt samfunds- og erhvervsforhold. Udgivelsen er gennemillustreret med både historiske billeder og helt nye flotte fotos.

Særpris på abonnement

Få alle 34 indbundne bind i bogværket tilsendt efterhånden som de udkommer.

Normalpris: kr. 12.775 kr.

Pris for medlemmer af Dansk Adelsforening: 11.495 kr.

Tegn abonnement på
www.trap.dk/danskadelsforening

Trap
Danmark

Efterlysning: Maleri af golfdrenge på Frijsenborg Slot

Af Erik Madsen, sekretær, Dansk Golfhistorisk Selskab

Et foto, formentlig fra 1890'erne, viser uniformerede golfdrenge på Frijsenborg Slot, der præsenterer et stort maleri af tre golfdrenge på den lille private golfbane nordvest for slottet.

Hvor maleriet befinder sig vides ikke, derfor denne efterlysning.

Mogens Christian lensgreve Krag-Juel-Vind-Frijs (1849-1923) anlagde i 1883 Danmarks første golfbane på Frijsenborg Slot ved Hammel. Her benyttede man sig af lokale golfdrenge til at bære udstyret, når greveparret og deres venner spillede golf.

På fotografiet er det brødrene Adolf og Søren Seerup, som holder maleriet, der skulle være skabt af "en engelsk malerinde". Fotografiet er for år tilbage givet til Lokalhistorisk Arkiv for Hammel og Favrskov af Ole B. Seerup i Ballerup.

Maleriet viser tre golfdrenge, som venter på at spillet skal begynde. Det er formentlig de to brødre Adolf og Søren Seerup, samt J. Sveistrup Jensen, alle fra Hammel og omegn.

J. Sveistrup Jensen, der senere ernærede sig som købmand i byen, har for år tilbage fortalt om denne fritidsbeskæftigelse:

"Jeg husker tydeligt det brogede liv, som rørte sig på Frijsenborg, og som jeg som 13-årig (1893) kom på nærmere hold. Lensgreve Mogens Frijs var den første, som indførte golf i Danmark, og jeg var så heldig sammen med to andre 13-årige drenge, at blive golfdreng for grevskabet. Det var en mægtig tjans. Vi fik 2 kr. 25 øre om ugen og dertil forplejning, så stillingen var meget eftertragtet. Vi drenge skulle i den tid, herskabet var på Frijsenborg, møde hver dag på slottet, når vi kom fra skole. Men det var ikke hver dag, der blev spillet golf, selvom det nye spil blev dyrket med stor iver. På Frijsenborg samledes blomsten af Danmarks adel, og det betød store drikkepenge. Jeg kan huske, at jeg en dag fik 4 kr., og da følte jeg mig som en hel Krøsus. Efter spillet blev vi trakteret i køkkenet".

Hvor maleriet befinder sig i dag er et åbent spørgsmål; men en notits i Horsens Folkeblad den 2. november 1909 fortæller, at lensgrevinde Frederikke Sophie Elisabeth Frijs, kaldet "Fritze", på det tidspunkt udstillede det på høstudstillingen hos Kleis på Vesterbrogade i København.

Uniformerede golf drenge på Frijsenborg Slot 1915. Det er brødrene Adolf og Søren Serup, som er afbilledet, mens de præsenterer maleriet der skulle være skabt af "en engelsk malerinde". Foto: Lokalhistorisk Arkiv for Hammel og Favørskov.

Af avisartiklen fremgår det: "Lensgrevinde Frijs har paa Høstudstillingen hos Kleis, Vesterbrogade i København, udstillet to Malerier, der vækker berettiget opsigt. Denne skyldes if. Agrarbl. ikke blot Malerindens høje sociale Stilling, men for en væsentlig Del tillige den dygtige Udførelse. I det største Billede ses tre store Drenge, som venter paa, at Golfspillet skal begynde, alle tre godt karakteriserede og malerisk anbragte i landskabet, der antagelig gengiver et Parti af Frijsenborg Park. Det andet Billede gengiver en Bondekone fra Ungarn, hvis mutte, tilknappede Ydre er udmærket set og genfortalt."

Når greveparret på Frijsenborg og deres venner spillede golf foregik det på "De Elysæiske Marker". Den gode lensgreve Mogens Frijs og hans familie må tilsyneladende have følt sig i lykkeland, når de svingede golfkøllerne her.

I dag vokser en række solitære træer på "de himmelske marker", hestekastanje, rødbøg, lind og eg.

Sandsynligvis er golfbanen ved Frijsenborg Slot nedlagt ca. 1912.

Oplysninger om maleriet eller om golf på danske slotte og herregårde kan gives til Dansk Golfhistorisk Selskab, sekretær Erik Madsen, Johannevej 17, 7000 Fredericia. Tlf. 21280718-75932776 eller via e-mail: johannevej17@gmail.com

Baroniet Rosendal og slekten Rosenkrantz i Norge

Af Carl Huitfeldt

På Rosenholm, Rosenkrantzenes gamle herresete i Djursland (Jylland), henger det unike portrettet som er kjent under navnet «Den brune dræng»; det skal være av baron Axel Rosenkrantz (1670-1723) som barn og være malt av Christian 4.s hoffmaler hollenderen Abraham Wuchters omkring 1680. – Hvem skulle trodd at denne unge Rosenkrantz, var norsk og bodde på en avsidesliggende gård i Hardanger i Norge!

Slik var det, langt på vei. Vi skal nå høre hvordan dette kunne gå til.

Bakgrunnen

Fra langt tilbake, da vikinghøvdingene regjerte i Norge på 1000-tallet, lå de viktigste herresetene på Vestlandet, der de hadde nær kontakt mot de britiske øyer, Færøene og Island. Handelen mot vest var grunnlaget for rikdom og Bergen var rikets desidert største by. Dette vedvarte utover på 1500-tallet. Da, rundt 1580, etablerte den skotske adelsmannen Anders Mowat (o. 1530-1606), som var stor godseier på Shetland, seg i Sunnhordland i Norge. Her giftet han seg, med Else Rustung, datter av admiralen Christoffer Rustung, og kjøpte seg opp på gods, men uten å forlate Shetland. Deres sønn Axel Mowat (1592-1661) arvet godset i Sunnhordland og fortsatte farens handel på Norge og oppkjøp av gods her. Da Axel Mowat så inngikk ekteskap med Karen Knudsdatter Bildt (av den gamle danske slekt, som den gang var blant de ledende adelslekter i Norge) ble han en av landets største godseiere. I 1644 kjøpte han den gamle setegården Hatteberg i Kvinnherred (det senere Rosendal), for øvrig av landets ledende adelsmann, kansleren Jens Bjelke til Austrått, som ble hovedsete i hans godskompleks. Axel Mowat og fru Karen fikk bare en datter, som også het Karen (o. 1630-1675). Hun var i årene rundt 1650 trolig Norges rikeste arving. På denne tiden (1649) kom en sønn av oberst Holger Rosenkrantz (av Boller-linjen), Ludvig Rosenkrantz til Norge hvor han lot seg ansette som fenrik i den norske hær. Slekten Rosenkrantz hadde også en tidligere historie i Norge, noe som kanskje kan forklare hvorfor Ludvig Rosenkrantz i 1649 ville etablere seg her. Tippoldefaren, riksråd Otte Rosenkrantz til Boller, som i 1514 var høvedsmann på Akershus og riva-

Rosendal i Rosenkrantzenes tid. Maleri av Hans Sager fra 1705.

liserte med Vincentz Lunge om makten i Norge under Christian 2., arvet fra sin mor Margrete Flemming, datter av norsk riksråd Bo Flemming, og andre slektninger i den gamle norske adel, umåtelig store godser. Arven var hele 1/24-del av Norges skyldsatte gods, og i tillegg var det betydelige eiendommer på Færøene og Shetland. Ludvigs oldefars bror var Erik Rosenkrantz, den kjente høvedsmann på Bergenhus i perioden 1559-1568, som ble sittende med det enorme norske gods. For øvrig ham som Rosenkrantzårnet har navn etter. Det må også nevnes at Ludvig Rosenkrantz' bestefar Frederik til Rosenvold og Stjernholm, for en tid mistet sitt adelskap på grunn av sitt forhold til og «uekte» barn med den unge hoffdame Rigborg Brockenhuus. Det var en vanære som det var viktig for hans sønn og barnebarn å rette opp. Det store norske gods var for øvrig splittet og eides av mange slekter når vi kommer ut i 1600-årene.

I tiden 1631-1648 finner vi også en fjernere slektning, Palle Rosenkrantz til Ørup, som lensherre i Agder (Agdesidens len) og Lister len; han var forøvrig far av Niels Rosenkrantz den kjente helt fra Københavns beleiring i 1659. Sistnevntes fetter, Børge Rosenkrantz til Ørup og Sanderup (1618-1679) kom til Norge få år i forveien (1645), som kaptein ved Stavangerske eskadron – og giftet seg med Maren Bjelke, datter av Norges største godseier, kansler Jens

Bjelke, den samme som i 1644 solgte Hatteberg til Axel Mowat i Kvinnherred. Deres eneste datter Sophie Amalie, ble senere gift med oberst Tønne Huitfeldt (1625-1677), kjent som Haldens forsvarer i svenskekrigene 1658-60. Ludvig Rosenkrantz gjorde altså som mange andre, gjerne mindre formuende, danske adelsmenn allerede hadde gjort: Han reiste til Norge og fant en rik arving.

Den første baron

Unge Ludvik Rosenkrantz hadde fått en god adelig oppdragelse, først i Holland hos sin mors familie, fire år på Sorø og så i utenlandsk krigstjeneste. Men gods hadde han ikke; tvert imot var han forgjeldet etter en ganske for høy livsførsel. Ludvig var imidlertid en dyktig offiser og skaffet seg gode forbindelser, slik at han i 1658 fikk stillingen som krigskommissær for det nordenfjelske Norge. I krigen som nå pågikk, deltok han i kampene for å gjenvinne Trondhjemslen fra svenskene. Samme år kunne Rosenkrantz, ved hjelp av sitt berømte navn, sin verdenserfaring og et vinnende vesen, inngå ekteskap med Karen Mowat. Som gave fra brudens far, fikk paret hovedgården Hatteberg. Det fortelles at svigerfaren, som var velkjent med Rosen-

Maleriet av den unge Rosenkrantz, kjent som «Den brune dræng». Rosenholm.

Admiral Axel Mowat (1592-1661). Rosenholm.

kranz' økonomiske stilling, skal ha spurt ham om hvor stor gjeld han hadde, hvor til Rosenkrantz svarte at den var på 20.000 riksdaler – og litt til. Mowat svarte at han nok skulle betale de 20.000, men «litt til» fikk han selv klare.

Nå var Ludvig Rosenkrantz' lykke gjort, og ved Axel Mowats død i 1661 gikk det store gods, bestående av hele 11 adelige hovedgårder, over til datteren Karen – og ham. Det første han da gjorde var å starte et stort byggeprosjekt på Hatteberg; det skulle bli som en dansk herreborg, et lite slott! Og det skulle hete Rosendal, etter slekten. Planen var vidløftig og svært kostbar, byggearbeidene tok hele fire år. Så i 1665 sto den nye bygningen ferdig og familien, med tre små barn, kunne flytte inn. Den store sal i østfløyen må ha vært blant landets fineste; med 8 eller 9 legemstore bilder av Rosenkrantzene og Mowatene. Ikke bare var huset imponerende, etter norske forhold, det var også en have og en park som ingen hadde sett maken til her til lands. Allerede i 1673 ble Ludvig Rosenkrantz forfremmet til generalkrigskommissær i Norge og amtmann i Stavanger, de flyttet fra Hatteberg, og i 1675, døde fru Karen. Så i januar 1678 ble Hatteberg, med hovedgårdene Mel og Seim, av enevoldskongen gjort til baroni – under navnet Rosendal, og Ludvig Rosen-

Ludvig Rosenkrantz til Rosendal (1628-1685). Rosenholm.

Karen Mowat (o. 1630-1675) gift med Ludvig Rosenkrantz. Rosenholm.

krantz opphøyet til baron, enda godset strengt tatt ikke var stort nok målt i hartkorn. Rosendal ble således det første og eneste baroni i Norge, i tillegg til de to grevskaper Laurvig (1671) og Griffenfeldt (1673, omgjort til Jarlsberg 1684). Det er for så vidt bemerkelsesverdig, at en mann av den gamle danske adel, på denne tiden, hadde slik tillit hos kongen.

Ludvik Rosenkranz bodde fortsatt i Stavanger; i 1679 ble han geheimeråd og i 1680 stiftamtmann, senere i Kristiansand der han motvillig slo seg ned. Her døde han 1685 etter lengre tids sykdom.

Karen Mowat skal ha vært en oppofrende hustru, og frem til sin død i 1675 gjorde hun sitt ytterste for å hjelpe sin mann økonomisk. Til tross for sitt store gods og inntektene av høye stillinger, døde han likevel som en forgjeldet mann, ikke minst på grunn av kostnadene ved byggingen av Rosendal.

Den senere slekt

Det var igjen krig i Norden, og også på kontinentet var det krig. De tre eldste sønnene, Holger (f. 1659), Frederik (f. 1661) og Christian (f. 1663), ble som mange andre unge adelsmenn på denne tiden sendt i utenlandsk krigstjeneste. De kom til Tyskland og Flandern, i keiserens tjeneste. Det var sikkert store opplevelser for guttene, men også anstrengelser og ikke minst farer. Det gikk da heller ikke godt med dem. Den fjerde sønnen, Axel (f. 1670), skulle ikke komme i krigen; noe som etter all sannsynlighet skyldtes at han hadde

Rosendal i dag. Foto: Carl Huitfeldt

noen handicap, visstnok både pukkelrygg og «klumpfot», men det gjorde at han senere kunne overta Rosendal og bli lensbaron.

Det var altså Axel, den fjerde sønn, som skulle være «Den brune dræng». Nyere undersøkelser har imidlertid reist tvil om dette. Det argumenteres for at drengen må være faren, altså Ludvig Rosenkrantz, og at det kan være malt før 1638 av Abraham Wuchters, mens han var hos sin mor i Holland, og før Wuchters kom til Danmark som hoffmaler, og at Rosenkrantzenes baronvåpen er påsatt senere. (Heimbürger 2018).

Da først den eldste, Holger, døde i 1689 av skadene han hadde fått under beleiringen av festningen ved Maintz (1688), og de to andre Frederik og Christian også døde i krigen (henholdsvis i 1689 og 1691), gikk barontittelen over til den yngre Axel Rosenkrantz.

Det skal også nevntes to barn til etter Ludvig Rosenkrantz og Karen Mowat. Datteren Justine Catharine, ble 1680 sendt til hoffet i København. Der ble hun involvert i et sjalusidrama, som endte med at hun forgiftet sin rivalinne med rottegift. For dette ble hun dømt til døden, senere omgjort til livsvarig fengsel på Bornholm. Her døde hun som en gammel dame i 1746. Så var det den yngste sønnen Maximilian. Han kom som sine brødre også i keiserlig militær tjeneste og fortsatte som offiser, men noe giftemål ble det aldri. Han døde 1715 i Helsingborg.

Parken med «slottet». Foto: Carl Huitfeldt

Fra gravkammeret i Kvinnherad kirke. Foto: Carl Huitfeldt

Baron Axel Rosenkrantz ble boende på Rosendal og konsentrerte seg om driften av sine gods, og gjorde ikke særlig karriere som embetsmann. En ganske hard og streng godseier skal han ha vært, så han fikk orden på økonomien; men Rosendal lå avsides, langt fra Christiania og København; litt ensomt må det ha vært for ham. Først i 1709 giftet han seg, under sin stand, med en prestedatter fra Bergen. De fikk to døtre, som døde som små.

Det fortelles at baronen var rå og drikkfeldig; han skal ha dødd etter en fest da han falt ned i et hull inne i hovedbygningen og slo seg i hjel. Dette var i året 1723, og det var slutten på Rosenkrantzenes tid på Rosendal.

Søsteren Justine Catharine levde fortsatt på Bornholm. Hun skal på en eller annen måte ha fått de 9 store portretter, inkludert «Den brune dræng» fra Rosendal ned til Danmark; derefter har de kommet til Rosenholm der de befinner seg i dag. Og Rosenkrantzene selv, de ligger der fortsatt i sine kister, i gravkammeret i Kvinnherad kirke, sammen med et par Mowater og en Bildt.

Efter Rosenkrantz

Ved baronens død tilfalt Rosendal kronen. Med ham døde Rosendalgrenen av den store Rosenkrantslekt ut i Norge. Kongen solgte snart Rosendal til Norges populære stattholder Ditlev Vibe. Han døde ugift i 1731, og godset solgtes da til hans svoger geheimekonferensråd Vincens Lerche i Danmark, hvis sønn generalmajor Christian Lerche, senere greve til Lerchenborg, overtok det og eide det frem til 1745. Så fulgte den merkelige islandske biskop Edward Londemann, adlet de Rosencrone (1749), som fikk Rosendal etablert som stamhus. Under de neste generasjoner ble godset stadig utstykket og

reduisert, fortsatt i slekten Hoff-Rosencrones eie. Så i 1927, ble det gjenværende godset under navnet «Den Weis-Rosencronske Stiftelse», overdratt til Universitetet i Oslo.

Hovedgården Rosendal, som i dag omtales som «baroniet», drives nå som et levende museum, med omvisninger, konserter, foredrag, teater, kunstutstillinger, overnatting og servering. Så er det parken, kanskje landets eldste og vakreste. Men glem ikke de gamle Rosenkrantz i gravkammeret i Kvinnherad kirke!

Litteratur:

Coldevin, Axel: *Norske storgårder*, bd II 1950.

Heiberg, Steffen: *Portrætsamlingen fra Rosenholm*. DAA 1985-87.

Heimbürger, M: *Den enigmatiske «Brune Dræng» på Rosenholm*. Hist. Tidsskr. 117/2 2018.

Hopstock, Carsten og Tschudi-Madsen, Stephan: *Rosendal, baroni og bygning*. 1965.

Sunde, Jørn Ø: *Vegen over havet – Frå Mowatene på Shetland til Baroniet Rosendal*. 2010.

Kvinnherad kirke er fra 1250. Foto: Carl Huitfeldt

Ny forening for unge medlemmer af Dansk Adels Forening

Kære læsere,

Vi håber, at mange af jer læser med, for vi har en nyhed, som vi gerne vil dele med jer. Idet vi følte, at Dansk Adels Forenings Ungdomsafdeling trængte til lidt fornyelse, har vi fået mandat af bestyrelsen for Dansk Adels Forening til at stifte en ny forening for unge medlemmer. Foreningen hedder Nobilitas, og den er stiftet af Gregers Ahlefeldt-Laurvig-Bille, Frands Brockenhuus-Schack, Christian Holck, Otto Moltke, Christoffer de Neergaard og Georg Vind. Gregers og Christoffer deler formandskabet, og Frands, Christian, Otto og Georg er menige medlemmer af Nobilitas' bestyrelse. Georg er desuden Danmarks CILANE-repræsentant. Det er vores håb, at mange af jer har lyst til at støtte op om Nobilitas, og at I vil deltage i de arrangementer, som vi vil afholde for jer. Før vi præsenterer vores visioner for Nobilitas, vil vi kort præsentere os selv.

Gregers læser til markedsføringsøkonom på Cphbusiness og arbejder sideløbende som studentermedhjælper i Tivoli.

Frands blev bachelor fra Copenhagen Business School i sommer og arbejder nu som analytiker for kapitalfonden Axcel.

Christian blev kandidat fra Copenhagen Business School i sommer og arbejder nu som konsulent for konsulenthuset KPMG.

Christoffer læser jura på Københavns Universitet og arbejder sideløbende som studentermedhjælper i Udenrigsministeriet.

Otto læser International Business på Copenhagen Business School og er i øjeblikket på udveksling i Hong Kong.

Georg blev bachelor i sommer fra Copenhagen Business School og uddanner sig i øjeblikket til officer i Hæren.

Nobilitas' formål er at udgøre et samlingspunkt for unge adelige i Danmark. Selv om Nobilitas også rummer plads til kulturelle og alment dannende oplevelser, er Nobilitas' sigte først og fremmest at tilvejebringe rammerne for et socialt fællesskab mellem unge adelige. Nobilitas tilstræber at være en inkluderende forening, der favner så bredt som muligt inden for de overordnede rammer, som Dansk Adels Forening udstikker. Vi håber derfor, at alle vil føle sig velkomne i Nobilitas, og vi ser frem til at møde de af jer, som vi endnu ikke har hilst på.

Vi vil med stiftelsen af Nobilitas tilbyde unge medlemmer af Dansk Adels Forening at deltage i en række sociale arrangementer. Først og fremmest vil vi afholde et bal til sommer, hvor vi håber at se så mange unge medlemmer af Dansk Adels Forening som muligt. Flere oplysninger om dette sensommerbal vil blive udgivet i det kommende nummer af Meddelelser, ligesom vi vil holde jer løbende orienteret om vores aktiviteter på Dansk Adels Forenings hjemmeside og Nobilitas' Facebook-side.

Vi håber, at I vil støtte op om Nobilitas, og vi glæder os til at lære en masse nye ansigter at kende. Tøv endelig ikke med at kontakte os, hvis I skulle have nogle gode idéer til, hvordan vi kan gøre det endnu mere attraktivt at være medlem af Nobilitas.

Mange venlige hilsener

Gregers, Frands, Christian, Otto, Christoffer & Georg

Vores kontaktoplysninger er følgende:

Gregers greve Ahlefeldt-Laurvig-Bille

tlf.nr.: 20 80 90 02 e-mailadresse: gregers@ahlefeldt.dk

Frands greve Brockenhuus-Schack

tlf.nr.: 40 17 93 56 e-mailadresse: frands@giesegaard.dk

Christian baron Holck

tlf.nr.: 28 78 25 26 e-mailadresse: christian.w.holck@gmail.com

Otto greve Moltke

tlf.nr.: 50 20 77 65 e-mailadresse: moltkeotto@gmail.com

Christoffer de Neergaard

tlf.nr.: 29 24 70 75 e-mailadresse: cjtdn@gunderslevholm.dk

Georg Vind

tlf.nr.: 29 40 60 40 e-mailadresse: g.vind@sanderumgaard.dk

SLÆGTEN von KLØCKER (lavadel)

Af Ole Esben von Kløcker

Min slægt Kløcker naturaliseres i 1760. Det er begyndelsen på en slægt, der vokser gennem århundreder frem til vore dage. Udgangspunktet er i Aalborg og bevæger sig senere mod København, hvor den egentlige storhedstid kulminerer med købmændene Abraham Kløcker (1673 - 1730) og dennes søn Herman Lengerken Kløcker (1706 - 1765).

Herefter sker en mere almen borgerliggørelse af slægten, primært på det adelsløse Bornholm, men også en tidlig udvandring finder sted, bl.a. til Amerika og Brasilien.

I det senere tidsrum optræder blandt andet min oldefar, Peder Christian Kløcker (1840 - 1890), der havde købmændsgården i Hasle (forliste med skibet "Jarl", jvf. Meddelelser, feb.2013) og ligeledes min farfar, Jacob Nicolai Kløcker (1877 - 1964), fungerede i samme funktion, dog i Nørregade, Rønne, hvor min far, tidl. amtsforvalter, Erik Peter Christian Kløcker (1904 - 1977) voksede op sammen med sine tre, nu afdøde søskende, Ellen, Otto og Knud. I dag er ingen af slægten bosat på Bornholm, og jeg, Ole Esben Kløcker og mine to sønner, Thomas og Nicolai, er eneste retsmæssige bærere i Danmark af navnet von Kløcker.

Slægten er på grund af udvandring i dag repræsenteret i hhv. Norge og USA. Ingen kontakt haves dog hertil.

For at begynde slægtshistorien fra starten:

Jens Pallesen var borger og købmand i Aalborg (fødselsår ikke bekendt). Han gifter sig i 1664 med Helvig Kløcker (1641 - 1718), hvorved navnet Kløcker kommer ind i familien. JP dør allerede i 1672, men opnår at få flere børn, hvoraf kun Abraham (jvf. ovenfor) som værende sidste barn får sin mors efternavn og dermed døbes Kløcker. Forhistorien rummer imidlertid det, at moderens slægt er adlet af kejser Rudolf d. II (ifl. stadfæstelse af 16. aug. 1757), hvilket igen er medvirkende til, at slægten Kløcker d. 31. marts 1760 naturaliseres som værende dansk adel. Dette er baggrundshistorien, som den tager sig ud efterfølgende. (Jvf. DAA 1908.)

Til ovenstående kan føjes et generelt billede af "Købmandsstanden 1619-1680" (jvf. "Ålborg historie", bd.2), hvor det levende beskrives den voksende storkøbmandsstand og dens indflydelse i nævnte tidsrum. Jens Pallesen nævnes dog ikke specifikt i dette afsnit, men en søgning i Landsarkivet, Viborg kan muligvis give resultat. Denne opgave ligger desværre af tidsmæssige grunde udenfor nærværende skildring af Kløcker-slægten og dens opvækst.

Inden vi ser på slægtens to markante skikkelser, Abraham og Herman Lengerken Kløcker, bør Deputeret i samme tidsrum, Grev **Otto Thott** (jvf. O.T., "Uforgribelige Tanker om Kommerciens Tilstand og Opkomst,1735) citeres for følgende udsagn - :

"En købmand er den, der udfører og indfører engros samt driver handel mellem andre lande indbyrdes. Der lægges ikke alene vægt på selve handelen, men også på den måde, hvorpå den bliver drevet." Et andet krav er, at vedkommende "skal være af god Troe og Love", dvs. ordholdende og ærlig, hvilket er forudsætningen for at kunne opnå kredit og således drive engroshandel. Endvidere bør købmanden være "sparsommelig. Den ideelle baggrund er desuden, at han selv bør være søn af en købmand, og dermed opvokset i en atmosfære af købmandskab, og tilmed gerne have en vis formue bag sig."

Otto Thotts promemoria er næppe udformet med henblik på alene Abraham og Herman L.K., der hhv. havde og var ved at etablere sig, men de opfylder begge ovennævnte krav ud fra deres baggrund og virksomhed, og er således eksempler på, hvad samtiden rummer af muligheder for økonomisk og fremgangsrig adfærd, men også fortæller om det moralske ansvar og de krav, der medfølger, idet man vælger at beklæde en for samfundet indflydelsesrig stilling.

Abraham Kløcker (1673 - 1730) antages at være kommet til København omkring det daværende århundredeskifte. Hvilken uddannelse og baggrund han havde, udover at være vokset op i købmandsfamilien i Aalborg, vides ikke nærmere. I 1707 fik han imidlertid borgerskab i Kjøbenhavn"og det varede ikke længe inden han regnedes for en af hovedstadens driftigste handlende". Og nu gik det hastigt fremad ! I 1719 fik han, som det hedder, "frihed for borgerlig tyngte", hvilket betød øgede muligheder for at gøre sig gældende i det frie erhvervsliv. 1720 bliver han desuden medlem af Politi- og Kommercekollegiet. I 1722 sker der det, at han medvirker ved et forslag, der indsendes til kongen om monopol på de " 4 species", dvs. oplagsfrihed ved

indførsel af vin, druebrændevin, salt og tobaksblade. Et væsentligt skridt for de københavnske købmænd, der hermed klart øgede deres fortjeneste til forskel for provinsens købmænd. Først en endelig toldlov i 1732 sætter imidlertid stop for denne særordning.

I 1726 optræder A.K. som medstifter af Søassurancekompagniet og vælges som Kommitteret til varetagelse af policernes ekspedition. Han trækker sig dog senere ud, og forlader direktionen i 1728 på trods af opfordringer til at vedblive i denne funktion.

Tidligere var A.K. blevet valgt som hovedparticipant i Vestindisk-guineisk Kompagni, hvor han bliver direktør samme år, som han forlader Søassurancekompagniet.

A.K.s andel i Vestindisk-guineisk Kompagni begrænses til en enkelt aktieadkomst på 1000 rigsdaler samt nogle få obligationer på indskudt kapital. Intet tyder på, at han har været aktiv indenfor den ostindiske handel efter 1729, og det udvirker, at han næppe kan påregnes at være involveret i den berygtede slavehandel, som finder sted på denne tid. Men det må erkendes, at A.K. optræder som parthaver i Vestindisk-guineisk Kompagnis samlede aktiviteter, men han havde ikke selv haft slaver, endsige været udenfor landets grænser eller fungeret direkte i de funktioner, som slavehandelen involverede.

Jvf. i øvrigt, Peter Gøbels omhyggelige "Det danske slavehandelsforbud i 1792" (2008) samt hans værk om "Vestindisk-guineisk Kompagni 1671 - 1754" (2015). Den grumme historie udbygges videre i DRs tv-serie, "Slavenation Danmark" (2017). En statue, "I Am Queen Mary" er opsat foran Vestindisk Pakhus i samme anledning indtil videre.

I forbindelse med omtalen af slavehandel bør det for en ordens skyld nævnes, at ingen nulevende har mulighed for i dag at påtage sig ansvaret for, hvordan samfundet var indrettet dengang. Ligeså lidt kan man undskylde den tids holdninger og dermed de handlinger, som i dag misbilliges. Holdningen til slaveri er endegyldigt vendt til fordel for den værdighed hver eneste menneske besidder.

Disse bemærkninger må udgøre den nødvendige efterskrift til ovenstående passus, som først det vedtagne forbud sætter en generel og endelig stopper for i tiden efter 1792. Danmark var iøvrigt et af de første lande, der markerede sig på denne måde. I dag vurderes der ud fra en hel anden menneskeværdig holdning, slaveriet er i princippet endegyldigt et tilbagelagt stadium

i den vestlige verden, men forekommer dog stadig sporadisk i Asien og Sydamerika.

For nu at vende tilbage til det videre historiske forløb for Kløcker-slægten:

Efterspillet vil vide, at A.K. i 1730 bliver Deputeret i Missionskollegiet og Kurator ved Vajsenhuset, hvor han indvilligede i "samme vor Begiering og bistod i børnenes haandgjerning, spisning og klædning". Også hjælp med regnskabet fulgte i dette lod. Det egentlige arbejdsliv for A.K. er dermed ved at slutte.

A.K. var gift to gange, første gang med Elisabeth von Lengerken, datter af Herman von L. og Elisabeth Holst. Hun efterlod sig to børn, Herman Lengerken Kløcker og Johannes Kløcker. A.K. giftede sig igen i 1719 med Johanne Heerfordt. Dette ægteskab var barnløst. En stor sorg forårsaget af den berygtede Bandekommission belastede A.K. i hans senere år, hvor venen Frederik Rostgaard degraderedes til A.K.s store fortrydelse. Efter sigende medvirkede denne hændelse til, at A.K. afgik ved døden i året 1730 .

A.K. besad flere ejendomme, bl.a. i Vimmelskaftet, Klædeboderne og Nygade, i Købmagergade og Michel Wibesgade samt på Gammelmønt. De fleste af disse huse synes at være gået til ved Københavns brand i 1728. Hvor familien boede efter branden vides ikke, men muligvis på Christianshavn, hvor et hus senere annonceres "at faae tilkøbs beliggende mod Overgaden eller Børnehuus Graven". Familien kan også have søgt tilflugt i det af svigermoderen, Elisabeth Holst, lille hus med have i Gjentofte, som senere af sønnen indrettes til lyststedet Gjeddesdal, det eneste lyststed i Gjentofte i det 18. århundrede. Det oplyses fra anden side, at sønnen H.L.K. benyttede stedet indtil 1762. Et senere gårdbyggeri kaldes efterfølgende Kløckers gård. I dag findes et vejnavn i Gjentofte kommune sammesteds med navnet Kløckersvej, ligesom et fungerende plejehjem, Kløckershøve er beliggende umiddelbart herved. En sti med høje lindetræer, der fører ned mod Gjentofte sø, kaldes endnu Kløckers Allé – alt sammen reminisenser efter Gjeddesdal og dets oprindelige ejer.

Vender vi os til sønnen, **Herman Lengerken Kløcker** (1706 - 1765), ser vi ham i 1730 få borgerbrev som groshandler i København. Han optræder samtidigt som en af direktørerne for den fondsoprettede Slavekasse, hvis opgave bl.a. var at hjælpe strandede søfolk. Fra faderen overtager han stillingen som kurator i Missionskollegiet og Vajsenhuset. I 1734 udnævnes han til rådmand og avancerer efterfølgende i 1750 til viceborgmester i København.

Hans løbebane præges imidlertid voldsomt af en næsten umættelig trang til titler og rang, og kun tilsyneladende mindre for hvervet som købmand. I 1735 bliver han overinspektør ved Krigs-, Hospitals- og Officerenkekassen, i 1741 Assesor i Højesteret samt efterfølgende direktør ved Fattiggassen i København.

I sin pure ungdom havde HLK foretaget rejser til hhv. London og Paris, hvor "hand førte sig magnifique, lod sig kalde baron og holdt daglig sin galante Leye Karet med Kudsk og Tjenere i skøn galoneret Livres". Efter al sandsynlighed skete dette for faderens regning, da han menes at have overtaget dennes forretninger efter hans død.

Skiftet efter A.K.s bo eksisterer dog ikke, men det vides, at han bl.a. arvede en aktie i Vestindisk-Guineisk Kompagni efter faderen og overtog dermed dennes forpligtelser i form af indskud, aktiebytninger, mv. Efter nogle år vælges H.L.K. så endeligt i 1738 som direktør samme sted.

Som groshandler ejede han også skibe og skibsparter og optræder derfor med navnsangivelse i Søassurance- kompagniets arkiver. I 1746 - 1750 fungerer han desforuden som Kommitteret ved Havariers og Skaders Undersøgelse og konsoliderer dermed sin position i den lille gruppe af indflydelsesrige, københavnske købmænd, hvor også bankkommisærer rekruteredes. I tre perioder sidder han således som bankkommitteret. Fra 1746 besidder han også Kobbermøllen i Brede, dog i ejerskab med flere andre.

HLK og hans virke forårsager nu, at familieskabet i 1757 møder anerkendelse hos den danske konge, og i 1760 for sig og sine broderbørn bliver naturaliseret som dansk adelig med eget våbenskjold (jvf. ill.). Beskrivelsen heraf lyder: En med tre sexoddede guld-stjerner belagt højre blå skråbjælke i guldfelt, på den kronede hjelm en guldklædt mand til knæene med fra højre og om hovedet et til venstre flagrende bredt bånd af blåt og guld, holdende en øxe (i det tyske patent Glockenhammer) i højre hånd.

I 1732 havde H.L.K. giftet sig med Mette Christine Wriesberg. Maleren Johann Salomon du Wahl har afbilledet hende i sin

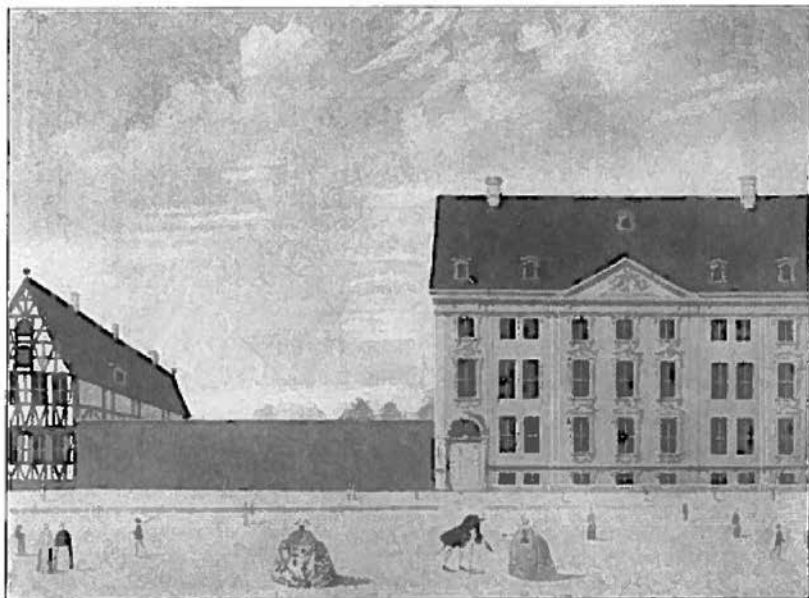
Naturaliseret i Norden. Indførte, Indførte og Certi-
ficerede de i Norden indførte Indførte og Certi-
ficerede de i Norden indførte Indførte og Certi-
ficerede de i Norden indførte Indførte og Certi-

Hoch-Edel. Spielin. Hauptmann. u. d. ch.
Etat. u. Justiz. Rats. Herman Lenger
von Klöcker, sein Sohn u. d. ch. u.
u. d. ch. u. d. ch. u. d. ch. u. d. ch. u. d. ch.
Klökens Sohn u. d. ch. u. d. ch. u. d. ch.
samt d. ch. u. d. ch. u. d. ch. u. d. ch.

pragtrobe nogle år senere, men det tilsvarende maleri af ægtemanden kendes ikke. Kan nogen oplyse om, hvor dette i dag befinder sig, skal denne artikels forfatter være yderst taknemmelig, idet Mettes portræt forefindes i familiens varetægt, hvor hun hænger i al sin nærvær og betrængte ensomhed!

H.L.K. står i 1743 opført som ejer af en gård i Kjøbmagergade nr. 5, Rosenborg kvarter. På et vist tidspunkt husedes her hele familien med tjenestefolk, ialt 12 personer med 3 karosser og 4 heste. Virkelig en husstand af format ! I 1747-48 optræder H.L.K. som bygherre til en stor ejendom beliggende i St. Annæ Vester kvarter nr. 36, i dag St. Kongensgade (jvf. ill.).

ETATSRAAD H. L. KLØCKERS GAARD I STORE KONGENSGADE.

Paa en øde Grund i Store Kongensgade lod den rige og ansete Storhandlermand Herman Lengereken Kløcker ca. 1745—46 opføre den her viste Ejendom, der ligesom Søren Jørgensens og Michael Grøns Gaarde med Føje kunde gøre Krav paa at kaldes Palæ og tillige stilistisk hører til samme Gruppe; Arkitekten kendes ikke, men Façadens Dekoration leder Tanken hen mod Philip de Lange, der netop i disse Aar var Handelspatriciatets foretrukne Bygmester. Kløcker var iøvrigt Direktør i asiatisk Kompagni, hvilket kunde disponere ham til ogsaa selv at benytte den Arkitekt, der havde bygget Selskabets Palæ paa Christianshavn. — Den Bindingsværksbygning, hvis Gavl ses til venstre paa Maleriet, skilt fra Kløckers Palæ ved et Plankeværk, er Bremerholms gamle Admiralgaard, opført 1648—49, først beboet af Kristoffer Lindenov, under Københavns Belejring Bolig for Niels Juel, nogle Aar efter 1661 i Ulrik Frederik Gyldenløves Eje, først nedbrudt 1899. Da dette Maleri blev til, besad Gehejmraad Aug. Vilh. v. d. Osten den mindere Gaard.

I Skattemandstallet 1762 skriver han - "Jeg Etatsraad von Kløcker til Gjeddesdal, som er gift og haver i mit hus efterfølgende 10-12 personer, heraf flere tjenestefolk, samt logerende Herr Etatsraad og Generalprocureur Stampe og hans Domistique på 5 personer".

H.L.Ks datter, Elisabeth Christine Kløcker var i øvrigt blevet gift i 1753 med Henrik Stampe, der senere blev både statsminister og geheimeraad. Ægteskabet var barnløst, men d. 4. maj 1759 optages Henrik Stampe i den danske adelsstand.

Da Mette Christine L. Kløcker dør i 1757, gifter H.L.K. sig igen i 1762, denne gang med Caroline Hoppe, datter af Admiral Frederik Hoppe. I dette ægteskab fødes to børn, Frederik Adam samt Marie Elisabeth Kløcker i 1765.

Ovenstående skildrer kortfattet den boligmæssige og økonomiske kulmination, for da H.L.K. endelig dør i 1765, er der tilsyneladende ingen til at overtage hans forretning og aktiver, der dermed forsvinder ud af arkiverne, hvor der i øvrigt kun havde været svage spor i de senere år af hans liv. Den såkaldte "florissante købmandsperiode" slutter hermed for slægten Kløcker.

Det skal anføres, at der for ovenstående tidsperiode ikke findes bevaret et eneste købmandsarkiv. Det er desårsag kun muligt indirekte at få noget at vide om de involverede personers interesser og privatliv, der følgerigt falder udenfor kompagniets og bankvæsenets nedfældede optegnelser, regnskaber, mv.

Til gengæld har Bente Haldings utrykte magisterkonferens, "Storkøbmænd i Holbergtidens København"(1969) givet væsentlige oplysninger til nærværende artikel, som også Det kgl. Bibliotek takkes for at have stillet til venlig rådighed.

EFTERSKRIFT:

Slægten er fortsat nulevende, men er efter ovennævnte storhedstid i 1700-tallet mest at finde i borgerlig virke og arbejde helt op til vor tid . Med den ny navnelov i DK (1981) optræder imidlertid en del personer, som bærere af navnet Kløcker, hvilket skyldes, at flere har droppet deres oprindelige efternavn, der ofte har været et sen-navn. En proces, som tilsyneladende ikke lader sig kontrollere umiddelbart.

DAA forsøger pligtmæssigt at holde styr på denne udvikling, men et adeligt navn er ikke mere beskyttet som førhen. Udviklingen har gjort, at et slægtsnavn mere og mere opfattes som alment eje, der kan benyttes af gud og hvermand. Og det er så, hvad der sker - på gældende lovmæssig baggrund !

Elisabeth Jerichau-Baumann

- nationalromantikens enfant terrible
- en værkeoversigt.

Af Jerzy Miskowiak, Frydenlund, 312 s., stort format, 2019 - udsendt i 200 året for Jerichau-Baumanns fødsel.

En meget imponerende udgivelse fyldt med helsides farvegengivelser i overmåde stort tal. Forord ved vicedirektør ved Statens Museum for Kunst, Peter Nørgaard Larsen, der bl.a. skriver, at "revurdering på grundlag af det udgivne værk nu både er mulig og tiltrængt. Udgivelsen er en vigtig ressource til vores viden om kunstnerens facetterende livsværk og et uomgængeligt afsæt for en kvalificeret revurdering af kunstneren."

Om bogen hedder det, at Elisabeth Jerichau-Baumann skabte flere end 1.000 værker spredt over Europa, Lilleasien og Nordamerika. Motiverne er inddelt i 15 kategorier, hvor kan nævnes eksempelvis: Adelige, familie, monarker, prinser og prinsesser, religiøse billeder, portrætter af børn, kendte kvinder og mænd, mv.

For at give mulighed for et indtryk af hele produktionen er bogen opdelt i en illustreret hoveddel og omfattende appendiks. Udover malerier og tegninger, fundne og ufundne, vises en udstillingsoversigt samt et samlet værkregister med tilhørende noter. Kunstnerinden var, hedder det "kendt som en formidabel net-worker og strategisk i sin promovning af sig selv og sin kunst". En prismæssig vurdering tilføjes som et kuriosum.

I forfatterens forord, nævner Jerzy Miskowiak, at han som pensionist har fundet tid til at fordybe sig i kunsthistorien og dermed skabe et værk om den flamboyante malerinde Elisabeth Jerichau-Baumann, der fødtes i Polen og fandt sit andet fædreland i Danmark. Hun var feteret ude i Europa, men havde det til tider svært i Danmark som migrant og kvindesagsforkæmper. EJB bevægede sig i alle samfundslag i 1800-tallets Danmark og rejste overalt i Europa og Lilleasien. Som det siges, "Elisabeth var over det hele, og hun maledede det hele".

"Jeg samlede på min Palet alle Slags Farver tilsammen, at male det heles Portræt". Sådan lyder en af EJBs programerklæringer. Hun var en legende i sin tid med en lille fjer som sin signatur. Anne Marie Elisabeth Baumann blev født i Warszawa i 1819 i en velstående protestantisk familie. Faderen, Adolf Baumann var fabrikant, og hun fik sit polske kaldenavn Lisinka. Hun kom på det progressive kunstakademi i Düsseldorf og studerede her en årrække og vakte opmærksomhed ved sin skønhed og begavelse. Hendes motivation var, at kappes med mændene. Akademiets direktør begejstredes - "I hele Düsseldorfskolen er der kun et mandfolk, og det er Elisabeth Baumann".

I 1830 måtte familien flygte fra Warszawa, men EJB begynder efterfølgende at sælge sine malerier, hvilket gjorde, at hun senere selv er i stand til at rejse til Rom - en rejse, der får afgørende betydning for hende, både kunstnerisk og menneskeligt, idet hun her møder sin kommende mand, danskeren og billedhuggeren, Jens Adolf Jerichau, som hun giftes med i 1846. I 1849 kommer så EJB til Danmark, der dermed bliver hendes andet fædreland.

Elisabeth Jerichau-Baumann får hurtigt placeret sig i den danske offentlighed med ry som eftertragtet portræt-malerinde, men hæmmes som udlænding grundet den herskende nationalisme, der gør det svært for hende at blive anerkendt på trods af flere gode bekendtskaber i kongehuset og aristokratiet. EJB bliver modstander af kunsthistorikeren Niels Laurids Høyen, som hun nedsettende kaldte "Kunsthieraken", fordi han opfattede kunsten som et politisk, nationalt anliggende. EJB begyndte derfor at male danske motiver, bla. maleriet "Danmark" (1851), som forestiller en blond pige viklet ind i et dannebrogssflag med et sværd i højre hånd.

Den nationale kritik ophørte dog ikke - hendes pensel kaldtes både "brutal og afskyelig". I udlandet gik det dog bedre. Ved at rejse opnåede EJB at finde kunstnerisk inspiration og fornyelse. Hun rejste alene og tog udover europæiske destinationer til Ægypten og Tyrkiet. EJB blev bekendt med flere kongelige personer, herunder den danske kronprinsesse Louise, men malede også efterfølgende portrætter af flere højtstående danske embedsmænd; heriblandt Orla Lehmann og J.P. Trap. Lensgreverne Lerche og Raben indgår også i dette opbud sammen med flere internationale kunstnere og kulturpersonligheder.

EJB var flittig som kunstner, men havde i familien derhjemme mange børn, der også skulle leve af hendes kunst og den omsætning, der dermed fulgte. Anerkendelse og udmærkelser fik hun, både i Danmark og internationalt. Kunstakademiets årsmedalje modtog hun, og blev i 1861 medlem af selve akademiet.

EJB var kosmopolit og optrådte på flere verdensudstillinger, sidst i Wien 1873. "Jeg følte, at Kunsten var blevet min aandlige Ejendom", som hun udtrykker sig. Hun ikke alene malede, men skrev også bøger om sin opvækst og rejser. I 1881 dør hun, men hendes ry vokser posthumt, ligesom hun fra flere sider anerkendes som enestående i dansk kunst og opfattes som et tydeligt modbillede til den ellers herskende nationale kunst.

Hendes udaterede selvportræt findes på Frederiksborg Slot og gengives her i bogen, som det første i afsnittet, Familie. Efterfulgt af ægtefælle med flere af børnene og andre familiemedlemmer ses også i dette væsentlige billedafsnit.

I afsnittet "Monarker, prinser og prinsesser", skriver EJB, "At male et kongeligt Portræt er den højeste Ære og tillige den højeste Pine, en Kunstner gennemgaar". Og så følger de mange portrætter fra Huset Oldenburg og Glücksburg, der kan opleves på de følgende sider.

Afsnittet "Adelige" bør også vies interesse. EJB knyttede venskaber og forbindelser til de fleste adelige familier i Danmark, og hun var derfor deres foretrukne portrætmaler, især kom hun på Lerchenborg, som hun opfattede som sit fristed. Godt 26 portrætter vises i dette afsnit, blandt andet flere af Ahlefeldt-Laurvig-slægten samt lensbaron Johan Julian de Bertouch-Lehn, komtesse Emmy Francisca Erhardine Tidonia Krag-Juel-Vind-Frijs og talrige flere. Lensgrevefamilien Holstein-Ledreborg samt familien Lerche-Lerchenborg med sønnen Christian Cornelius Lubbi Lerche-Lerchenborg. Lensbaronfamilien Løvenskiold følger, ligeledes familien Treschow samt flere dameportrætter af anden herkomst, heraf een ukendt aristokratisk dame, som muligvis udgør et vellykket forarbejde.

Flere store afsnit følger efterfølgende - her skal blot nævnes: religiøse billeder, allegorier og nationalhistoriske billeder, hvor det omtalte og berømte maleri, "Danmark", der blev udstillet på Charlottenborg i 1851, gengives i fuld format. Motivet var endda så berømt, at det blev gengivet på

tændstik- og kageæsker samt på valgplakater. Flere motiver følger, inden afsnittet Eventyr og legender, hvori bl.a. også indgår flere gengivelser af malerier med stoute islænderinder.

I afsnittet Portrætter af kendte mænd og kvinder fremtræder bl.a. HC. Andersen, Hans Brøchner, PC. Damborg, Meir Aron Goldschmidt og talrige flere, heriblandt brødrene Grimm og ingen mindre end Johanne Luise Heiberg. Dernæst følger Emil Hornemann og B.S. Ingemann. Nydelige Emma Kraft må også nævnes, men en samlet omtale er ikke mulig, her må henvises til at have bogen i hånden til videre selvsyn. Portrætter af familien Schwartz, Stahr og Trapfamilien afslutter dette afsnit.

Efterfølgende ses afsnittet Børneportrætter og Andre portrætter, før vi konfronteres med det fremmedartede og eksotiske afsnit, Orienten, der på Baumanns tid var sjældent og ret så ukendt for de fleste. Flere farverige billeder, bla. fra Ægypten virker dragende og illustrative. Endelig afsnittene Moderskab samt Folkeliv i Danmark og Norden. Som hendes gemal skriver fra Rom - "Gjør dig ingen Sorger, kjære elskede Elise - mal kun nogle smukke hoveder og Bønderkostymer". Dette afsnit hører til det mest farverige og inspirerende.

Også afsnittet Folkeliv i Italien og øvrige Sydeuropa virker oplivende og koloristisk og viser det brede spekter, der er til stede i EBJs kunst, som hun blev ganske kendt for. Andre folkelivsmotiver afslutter denne levende gennemgang af EBJs mangesidede produktion, der absolut er værd at stifte nærmere bekendtskab med.

Ovenstående omtale bliver let en opremsning af de mange malerier og billedgengivelser, som bogen om EJB rummer. Derfor må et selvsyn anbefales, da der i ovenstående kun er tale om en kort introduktion til denne kunstnerisk begavede malerinde og hendes mega store produktion, hvoraf meget er forsøgt tilgængeliggjort og bragt ind i en ny sammenhæng og sammenfatning. Det efterfølgende noteregister er fornuftigt opbygget, men kun et lille suk tilsidst - manglende sidetal gør det vanskeligt at manøvrere og finde frem til de enkelte billeder i dette righoldige værk om Elisabeth Jerichau-Baumanns virke og produktion. Men det er trods herfor værd at forsøge, interessen vil givet melde sig efterfølgende, så gå roligt igang !

Ole Esben von Kløcker

Sanderumgaards arkiv

i anledning af 75 året for Operation "Safari" 29. august 1943

Lars Schønnings
Cand.mag.

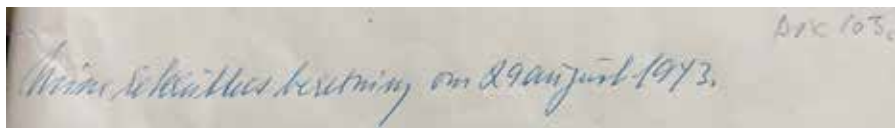
Lise Præstgaard Andersen
Lektor emeritus (SDU), mag.art.

Erik Vind
Sanderumgaard

Sanderumgaard – et gods, der ligger godt 10 km. øst for Odense – har været i Vind-slægtens eje siden Christian Andreas Vind (1794 – 1869) købte det af Johan Bülow (1751 – 1828) enke, Else Marie Hoppe (1767 – 1834) i 1829. I dag ejes Sanderumgaard af femte generation, Erik Vind (f. 1954), der driver godset sammen med sin kone, Susanne Vind (f. 1967).

Familien har en meget lang historie (nævnt første gang i 1193) – og derfor også et interessant arkiv. I dette finder man mange spændende dokumenter – især, og mest bekendt, er materialet vedr. Johan Bülow og hans engelske landskabshave.

Men der er andre spændende sager - og i løbet af sommeren har vi arbejdet med at bringe en smule orden i noget af dette. Under arbejdet er der dukket et folieomslag op som mildest talt er ret unikt:

Påskrift: "Mine rekkrutters beretning om 29. august 1943."

Ivar Vind (1921 – 1977 – fjerde generation på Sanderumgård, 1950 – 1974), Eriks far, blev indkaldt til Livgarden i 1941 – umiddelbart efter sin studentereksamen fra Stenhus Kostskole i Holbæk. Han aftjente sin værnepligt- og blev uddannet til kornet (laveste officersgrad - i 1951 erstattet med graden: sekondløjtnant) på Jægersborg Kaserne i Gentofte.

I sin egenskab af kornet var Vind gruppefører for rekruthold 1942/II. Baggrunden for-og historien om Ivar Vinds brevsamling kommer her:

Klokken 04.00 om morgenen den 29.august 1943 angreb tyske enheder alle større danske militærinstallationer på Sjælland og Fyn. Angrebet havde kodenavnet "Operation Safari". Jylland var i forvejen mere eller mindre røm-

Ivar Vind (1921 – 1977)

met af dansk militær, fordi tyskerne frygtede engelsk invasion. Ministeriet havde den 28. august i samarbejde med hær- og flådeledelse udsendt forholdsordre om, at hær og flåde i påkommende tilfælde ikke skulle sætte sig til modværge. Ordren blev dog mange steder ikke fulgt. Kendt er således flådens spektakulære sænkning, hvor viceadmiral A.H. Vedel (1894-1981) tog sagen i egen hånd - billederne af de kændrede skibe gik verden rundt, og var med til at redde Danmarks ry som modstandsnation.

Ved mange militærforlægninger blev der ydet fysisk modstand – med både døde og sårede danske soldater til følge. Blandt disse finder man livgardens kaserne på Rosenborg. Ivar Vinds brevsamling indeholder adskillige, detaljerede, beretninger om kampene på Rosenborg.

Overfaldet på det danske militær og den påfølgende afvæbning var et resultat af samarbejdspolitikken sammenbrud, idet regeringen havde nægtet at godtage et tysk ultimatum, der bl.a. indeholdt bestemmelse om dødsstraf for modstandsarbejde. Regeringen trådte tilbage. Konfrontationen mellem den indtil da fungerende danske regering og de tyske myndigheder var en følge af det såkaldt "Augustoprør" med forøget sabotagevirksomhed, uroligheder og folkestrejker begyndende i de større provinsbyer, bl.a. Esbjerg, Odense og Aalborg og efterhånden bredende sig til de fleste mindre. Efter regeringens brud med besættelsesmagten tog såvel modstandsaktiviteterne som den tyske terror til, og landet blev nødtørftigt regeret af tyskerne i samarbejde med de stadigt fungerende danske departementschefer i ministerierne.

Modstandsbevægelsen betragtede samarbejdspolitikken sammenbrud som en stor sejr, som den hele tiden havde stræbt efter, og i længden førte det da

Ivar Vind som landbrugselev på Gjorslev 1944-45, 4 fra højre bageste række.

også til, at Danmark blev anerkendt som allieret samarbejdspartner og ikke blot betragtet som et viljes- og magtesløst land.

Efter angrebet og afvæbningen internereres såvel menige som officerer rundt omkring på kasernerne. Løsladelsen af dem påbegyndes i forbindelse med aktionen mod de danske jøder 1. – 2. oktober, og afsluttes omkring 20. oktober 1943.

Ivar Vinds brevsamling består af i alt 12 breve, hvoraf de 11 er svar på en henvendelse fra Ivar Vind skrevet på det fynske gods Brahetrolleborg, hvor han var landvæsenselev. Det eneste brev fra Ivar Vind til en garder, der findes bevaret i samlingen, er dateret 14.10 1943, dvs. 21 dage efter de dramatiske begivenheder. Erik Vind ved, at hans far var med i modstandskampen, men han har aldrig fået hele historien om hvad det indebar (Ivar Vind døde i 1977 og fik det ikke fortalt), bl.a. blev han taget af tyskerne og sad i Vestre fængsel i perioden februar-april 1944.

Hans engagement i modstandskampen afspejles sandsynligvis i brevvekslingen, som det vil fremgå nedenfor. – Under alle omstændigheder er brevene hidtil ukendte primærkilder til gardernes (dvs. rekrutternes) oplevelse den 29. august, 1943.

Udgangspunktet - krumtappen for hele indsatsen ligger – efter alt at dømme - i en afskedstale som Ivar Vind holder til sine rekrutter. Det vides ikke med

sikkerhed, om det er en tale Vind holder, da han selv forlader livgarden – eller om han taler til rekrutterne, fordi de stopper under hans ledelse.

I nærværende artikel tages der afsæt i Ivar Vinds brev til garder 807 Jensen - det eneste brev i samlingen fra Vind til rekrutterne. Det må ud fra svarbrevens indhold formodes, at alle har modtaget et lignende brev fra ham.

I brevet til rekrutterne ønsker han en redegørelse for forløbet af den 29. august og beretning om rekrutternes tanker omkring dette. Men brevet kan måske også opfattes som en art kodet eller indirekte opfordring til at gøre modstand fremover.

Ivar Vind indleder korrespondancen med sine tidligere rekrutter på følgende måde:

Brahetrolleborg ved Korinth 14/X 1943

Garder 807 Jensen!

Det kan maaske synes for Dem mærkeligt at jeg nu skriver til Dem men det har sine Grunde. Jeg beder Dem kort og godt om at skrive mig en Skildring af, hvad De oplevede den 29. August. Skriv ligeud lad mig høre Deres Mening, Deres Tanker da De ikke maatte slaas, alt. Jeg føler mig mere som Garder end som Officer i Dag, og saa meget som De kender mig, har De kunnet forstaa, at jeg allerede, da De var Rekrut, vidste hvorhen det bar. Dog til sidst maa jeg sige Dem at Slaget er ikke færdigt endnu, og vi mangler sidste Takt, jeg gentager, hvad jeg sagde i min sidste Tale til Dem, da vi var samlet i Stuen.

Vær tro mod Deres Idealer

Vær tro mod Deres Land

Vær tro mod Deres Konge

saa har De bevaret Kærnen i det jeg mente med Gardens Stand.

Med Hilsen

Deres Ærbødige Ivar Vind

Den skrivende og brevmodtageren forudsættes at være enige om, at mandskabet ikke måtte slås den 29. august - og det underforstås, at det var for galt. Afsenderen af brevet er som sagt tidligere kornet for rekrutterne (Jægersborg - 1942/II), men understreger, at han ikke føler sig som officer, dvs. repræsentant for den stand, der efter ordre skulle forhindre modstand, men som garder- repræsentant for den stand, der faktisk søgte at gøre modstand (som det fremgår af Vinds brevsamling – og af historien i almindelighed, gjorde en del officerer aktiv modstand, nogle faldt. Se Snerding/Norvin/Nielsen

nedenfor). Han indleder med, at han har sine grunde til at skrive - uden at forklare hvilke grunde, det måtte handle om - Samler han blot på historiske optegnelser? Næppe. Eller måske mere sandsynligt: mon ikke han vil vide, hvem af rekrutterne, der har lyst til - eller potentiale til at kæmpe videre?

Bemærkelsesværdige i så henseende er selvfølgelig ordene om "at Slaget er ikke slut, og vi mangler den sidste Takt"- et udsagn der i flere af svarbrevene siden bliver reageret på. Endelig hentyder han som sagt til en tale, han ved en bestemt lejlighed har holdt til rekrutterne, hvor han har formanet dem om at være tro mod deres idealer, deres land og deres konge. Han kan muligvis ved den omtalte lejlighed have sagt mere, for umiddelbart lyder de tre punkter jo ret selvindlysende for en garder. Og i svarbrevene antydes det flere gange, at han netop sagde noget betydningsfuldt i omtalte tale, som rekrutterne forholder sig til. Flere af svarbrevene indeholder under alle omstændigheder en forsikring om at ville videreføre en eller anden form for kamp - og der gives i alle brevene udtryk for stor frustration over ikke at have måttet kæmpe den 29. august eller/og glæde over, at kampen dog fandt sted, selvom garderne selvfølgelig måtte overgive sig. Forsikringer om, at der er sket meget siden sidst, og at dette kan brevskriveren kun fortælle om mundtligt, forekommer også.

Brevet viser selvfølgelig en interesse for hvorledes det er gået rekrutterne, men er måske også udtryk for afprøvning af disse rekrutters kampvilje.

Nedenfor er i uddrag gengivet tre breve som peger i hver sin retning. Det første er fra garder 167, H. G. Nissen fra Korsør. Ivar Vind må have ment, at dette - bestemt afvigende - brev også hørte til i denne brevsamling, skønt det er skrevet ca. et halvt år før den 29. august. Det er dateret 15.2.- 43. Det gøres særdeles klart, at brevskriveren er uenig i en opfordring til modstandskamp, som han synes at have modtaget i op til flere breve fra Ivar Vind.

Korsør 15.2. - 43

Kære Vind!

I Anledning af dine Breve skal jeg herved tillade mig at anføre mine Betragtninger over Sagen.

Jeg synes ærlig og redeligt (derfor behøver du jo ikke at tage det ilde op), at du som Befalingsmand i den Kgl. Livgarde ikke burde blande dig i den Slags. Vi lærte altid som Garder: "rene Linier helt igennem." Hvorfor saa alt dette Hemmelighedskræmmeri? Husk vel paa Kongen og Ministerens Ord! Jeg holder paa, at som Sagerne staar for Øjeblikket tjener man sin Konge og sit Land bedst ved at være lydige danske Borgere. Dagen for Oprejsningen kommer nok, og er sikkert ikke langt borte. Saa er jeg med, kan du tro (...)

Og senere:

Hvad hjælper alt dette? Jeg sidder netop og tænker på Norge. Min moders Fædreland. Hvad udgydes der ikke der af unyttigt ungt Blod. De maatte hellere lade være, og saa naar Timen slaar, være raske og sunde og saa mange som muligt. Og saa kæmpe i ærlig Kamp, saa har jeg ogsaa der en Hjælp fra højeste Sted, naar bare det er ærlig Kamp. Jeg hader dog alt dette Sabotage, hemmelige Selskaber, illegitime Skrifter, Opraab o.s.v. Det gaar bare den forkerte Vej og giver, som jeg har skrevet, Bagslag engang.

Det var altsaa lidt af mit Syn paa Sagen. Jeg har meget mere, men nu ved du, hvor du har mig. Den dag, der sker noget, er jeg rede, for jeg er nemlig dansk, Garder og ærlig. Og jeg synes, for din egen Skyld, at du skulde tænke endnu en Gang paa Kongens Ord. Ingen Pletter paa Livgarden.

Med garderlig Hilsen:

H.G. Nissen

Trafikmedhj.

Korsør

Brevskriveren gør her rede for et i tiden ganske almindeligt synspunkt, nemlig at man burde afholde sig fra lydighedsnægtelse – og at det ikke nytter noget at gøre sporadisk modstand.

Det andet brev er fra Herman Schlosser(1922-1982), som det er lykkedes at efterspore. Han er ofte særdeles positivt omtalt i sekundærlitteraturen om besættelsen. I fællig med en interneret kammerat på Garderhusar-kasernen i Næstved - Chr. Ulrik Hansen (1921-1944) -starter han med at smugle våben ud fra interneringslejren og medvirker derefter til den indledende planlægning af modstandsgruppen "Holger Danske 4". Da Schlosser returnerer til Haderslev – hvor han også skriver sit svarbrev til Ivar Vind fra – opretter han en lokal modstandsgruppe:

Haderslev- Søndag 17.10-43

Kære Kornet I. Vind!

Først og fremmest tak for Brevet – glædede mig meget - at høre fra min gamle Gruppeløber. Jeg har tidt og ofte tænkt paa Kornettens Ord til os – (...)

Herefter følger en lang redegørelse for forgæves forsøg på modstand.

Brevet slutter:

Interneringen var ikke saa streng, men Tiden faldt jo noget lang, selvom Officererne særlig Kaptltn K. Jensen var meget energisk og gjorde alt hvad han kunde for at underholde os.

29. august 1943 angreb fjenden militærforlægninger samt kongens residens på Sorgenfri Slot. Tilfangetagne danske soldater, herunder en væsentlig del af Livgardens mandskab, interneredes derpå indtil medio oktober 1943.

Foto: Forsvarets Filmtjeneste/Livgardens Historiske Samling

Resultat: Troen paa Officererne blev styrket i høj grad - et stærkt Had til Ledelsen i København. Officiererne viste sig knap saa gode.- men naar der kaldes om et halvt Aarsaa er vi rede til en Indsats - koste hvad det koste vil. - Det lyder saa tomt det hele naar det er skrevet - jeg var desværre aldrig en Pennens Mand - og vil haabe jeg engang kan fortælle Kornetten alt dette og mer til. Her er saa sandelig sket noget herhjemme.

Jeg arbejder nu - fra i Morgen - i Trikotagebranchen her i Haderslev - Jeg kom ud i Fredags.

*Venlig hilsen og mange tak for Brevet
Herman Schlosser.*

Fleire brevskrivere skildrer den dramatiske kamp ved Rosenborg Kaserne – bl.a. gardet 819, Gunnar Viggo Pedersen:

Frederiksberg, den 25. okt. 1943.

Herr Kornet Vind.

Det var mig en stor Glæde at modtage brev fra Dem og jeg skal gerne fortælle om mine Oplevelser. Desværre kan jeg jo ikke lave en happy-end, men som De selv skriver, maa vi jo huske, at det endnu ikke er slut – heldigvis. (...)

Og senere:

I Stengangen foregik følgende kl. 4. 826 og 813 som var Stengangsvagt hørte Ty-skernerne hamre paa Døren. Enten 26 eller 13 løb ind til Oversergent Norvin. Denne

gik straks ud til Døren, tog forsigtigt Sikkerhedskæden bort, og rev Døren op. Han affyrede derpaa 6 skud med sin Tjenestepistol, smækkede Døren i og ladede sin Pistol igen, rev Døren op og affyrede igen 6 Skud. Desværre blev denne ualmindelig tapre Soldat dræbt ved Tyskernes Skud og da Døren samtidig blev sprængt ved Hjælp af 1 Kg. Trotyl fik han Baghovedet mast.

Mindetavle for de to faldne på garderkasernen på Rosenborg – 29. august 1943

Kilde: Garderbladet, oktober 2017 p. 8

Oppe fra Kontoret på 1 ste Sal kom Kaptajnløjtnant Snerding og vagthavende Officiant K. F. Nielsen løbende. Kaptajnløjtnanten affyrede ca. 20 Skud fra en Maskinpistol ned mod Tyskerne men blev saa selv ramt i Brystet. Samtidig blev Officianten ramt af 3 Skud i Maven. Begge faldt ned i Stengangen. Kaptajnløjtnanten var dræbt men Off. kun saaret. Den tyske Underofficer, som skød dem, gav derefter Off. et haardt Spark i Skridtet, hvorefter Off. fik en Knude paa Størrelse med en knyttet Haand. Vi antager, det var dette der medførte de Skrig, vi hørte i Pudsestuen.

På Ekserserpladsen laa 803, 829 og 872 og skød paa Tyskerne. 803 forsøgte at stikke af, da han var klar over Situationen var haabløs, og 872 blev temmelig hurtigt overmandet da han laa helt oppe ved Gitterlaagen. 29 derimod holdt længe ud. Først da han var ramt af 2 Skud i Benet opgav han (...)

Og til slut:

I Haab om, at alt dette kun er Begyndelsen til en sejrrig Kamp for vort Fædreland, sender jeg Dem de venligste Hilsener med Tak for Rekruttiden.

Deres ærbødige

Gunmar Viggo Pedersen

Garder 819

*Den 2. september 1943 begravnes 12 danske soldater som faldt under kampene 29. august 1943 i fællesgrav på Bispebjerg kirkegård
Fotograf ukendt – billedet er lånt i billedværket:
5 Aar – Besættelsen i Billeder, Ernst Mentze (red.), Berlingske Forlag, København 1945*

Efter hærens løsladelse dannede officererne "Den lille generalstab". Staben blev ledet af general Ebbe Gørtz (1886-1976), chef for generalkommandoen under besættelsen - og den etablerede relationer til alle grupper inden for det danske illegale miljø. Generalstaben var ikke altid enig med de civile modstandsgrupper om våbenfordelingen- men det er en anden historie. Officerernes skæbne efter løsladelsen fra interneringen er forholdsvis velbeskrevet. Derimod findes der ingen samlet beskrivelse af mandskabets reaktion på den 29. august og altså heller ingen viden om, hvor mange rekrutter, der siden meldte sig til modstandshæren.

Der planlægges en samlet, kommenteret, udgivelse af brevvekslingen mellem Ivar Vind og hans rekrutter.

Svenskerne på Langeland 1658-59

”...som tyrker og uchristne...”

Af Gese Friis Hansen – Langelands Museum

Vi kender alle historien om Gøngehøvdingen, der kæmpede imod svenskerne på Sydsjælland – men historien om svenskerne på Langeland er en lidt overset historie.

Langelands Museum har haft en udstilling om den svenske besættelse af øen og i den sammenhæng er denne lille bog udkommet. Det er en lille bog, kun på 81 sider og rigt illustreret, men interessant. Første halvdel af bogen bliver landets generelle situation omkring krigene med svenskerne beskrevet og i anden halvdel bliver selve detaljerne omkring Langeland beskrevet.

Først og fremmest – blev Langeland tappert forsvaret for det meste af ganske utrænede lokale – dog forstærket med tropper fra Lolland. Men alligevel er det imponerende, at det lykkedes at holde stand mod den dybt professionelle svenske hær. Først efter 10 landgangsforsøg lykkedes det svenskerne at komme i land.

Og så kom besættelsestiden. Den varede i otte måneder, hvor plyndringer, store skatter og indforskrivning af befolkningen til tvangsarbejde. Henrettelser, tortur og ødelæggelser blev hverdag under den svenske kommandant greve Johan von Waldeck, som lokalt går under navnet ”Langelands Bøddel”. Selv efter ”befrielsen” led langelændingene, alt var rippet og man havde ingen forsyninger tilbage, bl.a. kom der udbredt hungersnød. Arkæologer og detektorfolk har fundet mangt og meget – og ikke blot kanonkugler og deslige - næh man har også fundet nedgravede værdigenstande såsom mønter og sølv.

Styrken ved denne bog er, at det er så lokalt og ikke kun storpolitisk beskrevet. Krig er grumt – alt for sjældent hører man om skæbnefortællingerne. Man håber dog på at der kommer en lidt større gennemgang, gerne med historier også fra Fyn, som svenskerne også raserede i denne periode.

Elisabeth Ahlefeldt-Laurvig

Navne i Meddelelser

Giftermål

Louise Elisabeth Iuel gift den 26. august 2017 med
Martin Møller Hansen

Nicolas Grevenkop-Castenskiold gift d. 16. juni 2018 med
Bonnie Jeanette Mackensie Batiste

Rasmus Rømeling gift den 25. august 2018 med Charlotte Wejlgaard

Ulrik Eggert greve Knuth-Winterfeldt gift den 15. september 2018
med Ann-Sofie Bjørch Larsen

Greve Ditlev Ahlefeldt-Laurvig gift den 8. december 2018 med
Christina Hage f. Rosenørn-Lehn

Anders Frederik Iuel gift den 31. januar 2019 med
Nicoline Overgaard Jensen

Børn

Anders Frederik og Nicoline Iuel,
datter Alma Overgaard Iuel, født den 15. april 2017

Anders Nicolás Dumortier og Diane Marianne Dumortier Skeel,
datter Chloé Mariana Dumortier Skeel, født 6. marts 2018

Christopher Erik og Sidsel Oldenburg, søn Alexander Johannes
Oldenburg, født den 1. oktober 2018

Døde

Hans Cederfeld de Simonsen
Født 28. marts 1928 – død 17. januar 2018

Anne Merete Treschow, født Cederfeld de Simonsen
Født 11. maj 1925 - død 22. juli 2018

Helene Cecilie Harboe, f. Bardenfleth
Født 5. april 1927 - død 19. august 2018

Ellen Ingvorsen, f. Lüttichau
Født 10. juni 1928 - død 23. september 2018

Anna Lisbet Christina Palme, født friherreinde Beck-Friis,
Født 14.3.1931 - død 18.10.2018.

Lensgrevinde Anni Reventlow
Født 12. november 1951 – død 14. oktober 2018

Kay Mogens Lerche
Født 7. juli 1926 – død 15. september 2018.

Anne Louise Gulmann (f. Tillisch)
Født 12. august 1938 - død 3. november 2018

Inge Lise von Buchwald
Født 10. juni 1929 - død 4. november 2018

Annelise (Lise) Lerche
Født 5. november 1918 – død 23. november 2018

Kjell Dorenfeldt Aubert (Norge)
Født 23. oktober 1923 – død 19. december 2018

Lennart von Lowzow
Født 23. maj 1927 – død 1. januar 2019

Greve Frederik Christian Adam Moltke, Bregentved
Født 8. maj 1991 – død 23. januar 2019

Om Navne i Meddelelser

Redaktionen er desværre ikke bekendt med alle nyhederne blandt Danmarks 7.500 adelige. Vi modtager derfor meget gerne nyt fra medlemmerne til opdatering af navnesiderne. Send mail til: anna.lowzow@nordiskfilm.com

Husk, at det er gratis
for Dansk Adels Forenings medlemmer
at annoncere privat i Meddelelser

SIGNETRINGER

Kongelig Hofjuvelerer

P. HERTZ

Grundlagt 1834

SIGNETRINGER I GULD FRA EGET VÆRKSTED
VÅBEN GRAVERES SÅVEL I STEN SOM GULD
MODELLER EFTER EGET ØNSKE

Eksklusive tryksager... *- til både hverdag og fest*

Brevpapir & Visitkort

Konvolutter

Invitationer

Menu- & Bordkort

Gå-til-bords kort

Bøttekort med kuverter

- med prægning, ståltryk eller relieftryk

Fladså Grafisk

Vordingborgvej 43 . 4700 Næstved . Tlf. 55 96 04 00
mail@fladsaagrafisk.dk . www.fladsaagrafisk.dk